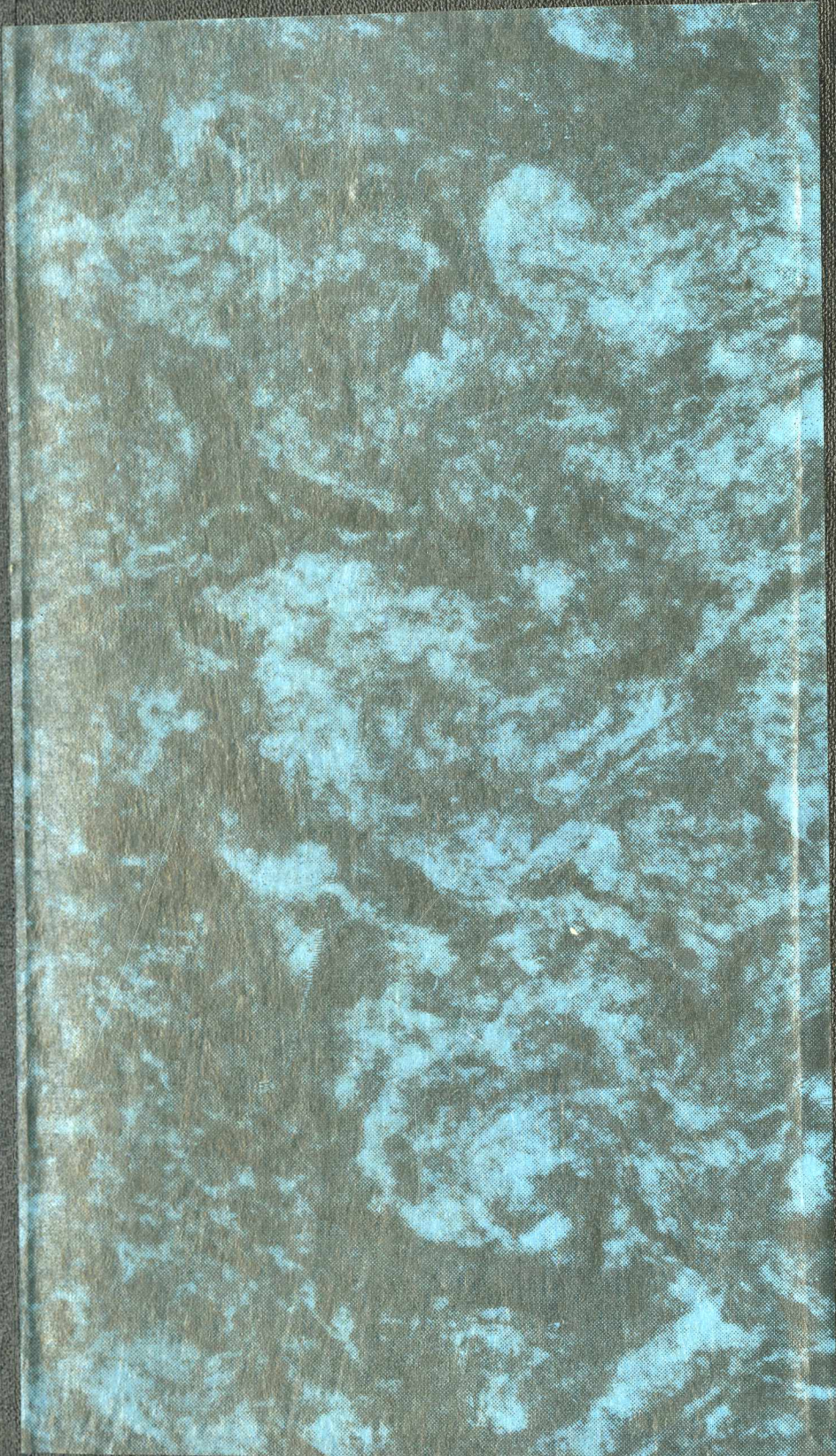
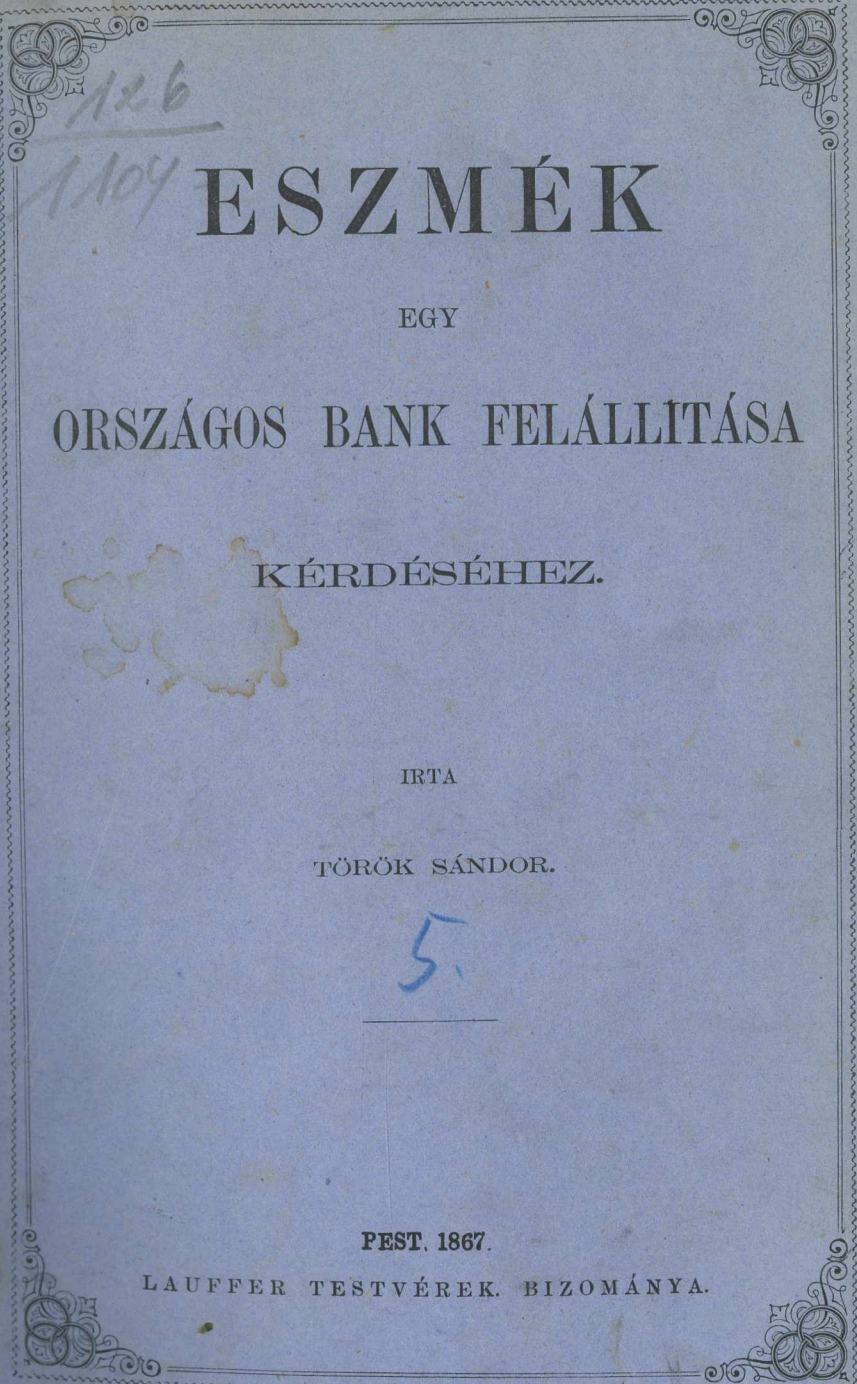

Politikai
röpiratok.

126.

126
1104

ESZMÉK

EGY

ORSZÁGOS BANK FELÁLLÍTÁSA

KÉRDÉSÉHEZ.

IRTA

TÖRÖK SÁNDOR.

5.

PEST, 1867.

LAUFFER TESTVÉREK. BIZOMÁNYA.

ESZMÉK

EGY

ORSZÁGOS BANK FELALLITÁSA

KÉRDÉSÉHEZ.

IRTA

TÖRÖK SÁNDOR.

PEST, 1867.

LAUFFER TESTVÉREK. BIZOMÁNYA.

ESZMEK

1874

ORSZÁGOS BANK FÉLÉRTÉKESÍTÉSÉRE

KÖNYVÉRTÉKESÍTÉS

1874

DE BALLAGI GÉZA.

Nyomatott K o e s i S á n d o r által (Érkövy, Galgóczy és Koesi nyomdájában
(Hal-piacz és aldunasor sarkán 9. sz.)

Előszó.

Alkotmányos életünk kezdetén a teendők sokasága tevékenységre int. Szomorú anyagi állapotunk orvoslást vár tőlünk, kikre a nemzet jövő sorsát bizta. E kötelesség érzete indita engem is nézeteim közrebocsátására.

Eltérve a politikai s közjogi kérdések feszegetésétől, egyedül anyagi helyzetünknek — pénztelenségünk s elszegényedésünk által eléggé motivált — rövid taglalását kívánom megkísérteni.

Czélom: egyrészt megóvni jövőben a nemzetet azon hibás lépésektől, melyek anyagi állapotunk sülyedését idézék elő; másrészt némely positiv javaslatok által módot nyújtani naponta terjedő elszegényedésünk meggátolására.

Nézeteim nem annyira az elmélet tanaiból, mint inkább a gyakorlati élet tapasztalásaiból merítvék, jól tudom nem állják ki mindenütt a szaktudomány tűzpróbáját, de ennek oka némely elméleti tanok hibás voltában, s különösen azon körülményben rejlik, miszerint

anyagi állapotunk rögtöni segílyt igényel, s nem tétet-
hetik függővé egy rendes de hosszas eljárás sikerétől.

Igen tévedne tehát, ki viszonyaink ignorálásával
venné bonczkés alá e sorokat, vagy az események által
tulszárnyalt némely állításaimban ütköznék meg.

Kelt Pesten 1867. év márcziushó 1-én

szerző.

I.

Anyagi helyzetünk.

Az osztrák birodalom népei, s ezekkel honunk is sebes léptekkel haladnak az általános elszegényedés felé.

Szegényedünk! e vészkiáltás hangzik a Kárpátoktól az Adriáig.

E mondat igazságát bizonyítja az élet és a tapasztalás. De az elszegényedés jelei nemesak hazánkban, hanem az örökös tartományokban is egyaránt mutatkoznak.

Csak egy osztálya van a népnek, mely a szédelgő üzérkedés mámorában nem hallja testvéreinek kesergő szavát, s mely a mesés nagyságu tőkék birtokában, a keleti pazar fényűzés mellett, a többi osztályoknak ríktó ellentéte.

A civilizált világ államait oly nagy veszély fenyegeti, mely a régikor pusztító hódításainak s a megbukott hűbéri rendszernek minden zsarolásait felülmulja.

És ez nem más, mint a nagy tőkéknek tulsulya, s azon ferde irányja, miszerint az államok meddő pénzügyrendszerei következtében, nem annyira a termelés fokozására, mint inkább annak kizsákmányolására irányozvák.

Ezen állítás igazságát úgy fogjuk megérteni, ha vizsgálat alá vesszük fináncziális viszonyaink sokféle rosz következéseit; ha megfontoljuk azon hatást, mit a tőke s pénz befolyása gyakorol a munkára. Mindenek

előtt azon tényeket kell szemügyre vennünk, melyek naponta terjedő elszegényedésünk okainak mondhatók.

Az elszegényedés nyomai leginkább a provinciákban s különösen honunkban találhatók, s azért ez utóbbiból idézhetünk példát.

Tudjuk, hogy hazánkba, mint földmivelő országba akkor jöhet be több a forgalmi pénzből, ha az országnak van anyaga, miért az cserébe adatik; de mivel a kivitel több évek óta igen csekély volt, a katona pedig rendesen eljött az adóért, azt tapasztaltuk, hogy a pénz *minduntalan kevesebb lön az országban*. Ebből pénzhány keletkezett, mely az általános stagnationak s elszegényedésnek egyik főoka.

A pénz hiányának természetes következése: hogy az minden portéka között a legritkább s legdrágább lön, mi ismét a természetmények s gyártmányok olcsóságát idézé elő.

De a pénzsükséglet annak hiánya miatt nem csökkent, sőt emelkedett, mi által a termelő s általában minden hasznos foglalatosság az uzsorások fosztogatásainak lön kitéve.

A *pénzhány* tehát, — mely tán egy mostoha év szüleménye, — csak átmenő bajként tűnván fel, a következő évek bősége által elhárítható lett volna, jelenleg a sors különös üldözése folytán, maradandó bajjá fejlődött.

Azt mondhatná valaki, hogy a viszonyok változtával, e baj magától elmaradand, mert hiszen máskor is volt már ehez hasonló eset, s az ország ismét felüdült.

De a nép nem volt annyira eladósodva mint jelenleg. Ily bajon több évi szorgalom, s jó termés sem segít, mert a munka gyümölcse az uzsorások kezébe vándorol

s a természet kedvezése megakaszthatja ugyan a sebes süllyedést, elnapolhatja a bukást, de azt végkép el nem háríthatja.

A pénz drágasága, a pénzkereskedést oly irányban fejleszté ki, mely a nemzetgazdaságtan elveivel ellentétben áll. Mert a pénz hasznos foglalatosságokba fektetve nem ad oly nyereséget, mint a közvetlen beszett uzsora; miből következik: *hogy a productiv munka vagy drága pénzre szorul, vagy egészen segély nélkül marad.*

Pénzintézeteinket sem lehet feloldozni az uzsorászkodás vádjá alól. Mert habár alapszabályaik szerint nem szedhetnek nagy kamatot, de a pénz megszerzése sokba kerülven, azt oly drágává teszi, hogy az uzsorával vételkedik.

Hogy felvilágosítást szerezhessünk a ferde pénzviszony befolyásáról, szükség a munka egyes nemeit vizsgálat alá venni.

Szóljunk a földmivelésről. Több évi aszály s azon szerencsétlen fagy, mely legközelebb siralomvölgygyé tévé Magyarország legszebb s legtermékenyebb lapályait, tönkre juttatá a különben is már nagy részben eladósodott földbirtokost. A repcze, mint egyik fő kiviteli cikk — már általában évek óta nem sikerül. A gabonatermés az állandó aszály miatt a középszerűségeen felül nem emelkedhetik.

Borainkat gyér termésük mellett, a nagy vámok miatt külföldre nem vihetjük. A dohánytermelést elnyomja az állam egyedárusága, mert a dohány árát az állam szabja meg, s termesztése néhány vidék privilegiumává vált. A külföldi szesz ide behozva olcsóbb, mint a mit honn készítünk, s így a szeszgyártást — a mezei gaz-

dászat eme hasznos gyáriparát — elnyomja a nagy fogyasztási adó.

Hát hogy áll belföldi iparunk? Nem tudjuk-e, hogy az iparosok gyarapodása a mezeti gazda jólététől feltételeztetik? Tekintsünk szét az országban, s látni fogjuk a szomorú valót. Látni fogjuk, hogy a legszebb jövővel kecsegtető vállalat sem sikerül. Látni fogjuk a virágzásnak indult gyáripar hanyatlását. Látni fogjuk, hogy a legtekintélyesebb gyárak üzlete, jelenleg felére vagy egy harmadára van leszorítva. Látni fogjuk, hogy oly jól rendezett házak és társulatok, melyek néhány év előtt szép forgalmi tőkével dicsekedhettek, jelenleg már uzsoraadóssággal tartják fenn magokat.

Mit mondjunk azokról, melyeket az idő mostohasága már elsöpört a föld színéről? Hogy ezekben az állam a vagyonszaporodás mindannyi tényezőit veszte el.

Hogy lehet ott a kereskedés felvirágzásáról szó, hol hitel, pénz és közlekedés hiányzanak?

A közlekedést egyedül a központ felé látjuk megkönnyítve, a világkereskedésnek ez az egyedüli és hosszas útja, mely magyarnak nem mondható.

Ez előtt 20 évvel volt már szó a vukovár-fiumei vasutról, még akkor a fenálló utak s országos vizsgálásoknak hire sem volt. Ezeknek nagyobb része hadtani szempontból — elkészült, de az ország említett fővonala, mely a tengerrel összeköttetést eszközlé vala, háttérbe szorított.

A külföldieknek eladott vagy azok által épített vasutak kamatbiztosításban részesítettnek, főleg ha azok nem honunk völgyein vonulnak keresztül. De egy vasut, mely az ország felvidékének életerét képezné, s mely tovább vitetvén, a világkereskedelem utjává válnék,

mint magyar vállalat, megbukott. A pest-losonez-besztereczei vonalról szólok. E vonal az, mely végpontjaiban honunkon keresztül, az Adriát az északi tengerrel kötne össze, s mely némileg a trieszti vonalat háttérbe szorítaná, azért az osztrák kormány és a testvéri szeretettel viseltető birodalmi tanács, kamatbiztosítási kedvezményben nem részesítette. A társaság sok viszontagság után csődöt mondott, s így a többi magyar vállalatok rendes sorsára jutott.

Szabad kereskedés vagy védrendszer nálunk oly szavak, melyeknek alkalmazása nem a szükség, hanem a külpolitika nyomásától függ. Ennek világos példáját láttuk néhány év előtt, a midőn a vámleszállítás mellett behozott angol vas, elnyomta a honi gyártmányt.

Hol segítség nyújtatik, az leginkább az érzékeknek hizelegve, a fényűzés körében történik; ott ritkán találkozunk az állam pártfogásával, hol a segély anyagi hasznot hajthatna.

Nagy summák pazaroltatnak el hamis politikai szempontból oly célokra, melyek *nemzetgazdasági* tekintetben nem jövedelmeznek, s legfeljebb egy megbukott kísérlet utófájdalmait hagyják hátra.

Beamterek, megbukott kormányrendszer szolgálai fizettetnek s nyugdíjaztatnak az állam vagyonából; és szentesítettik azon rendszer, mely, — a hivatalviselés nem tekintetvén többé a haza iránti kötelességnek, — a munkakerülő fogyasztók nagy seregét szaporítja. Az állam eme dotatiója mily sok kezet és tehetséget von el a hasznos foglalatosságoktól, mily sok kárt okoz ez által a nemzet vagyonosodását előmozdító termelésnek!?

Ez okoskodás alkalmazható azon roppant nagy hadseregre is, melynek tagjaiban a *nemzetgazdaság* sok té-

nyezőjét nélkülözi; s mely ezenfelül az állam vagyonának nagy részét nyeli el.

Rájövünk elszegényedésünk azon okára, mely a nagy pénzszükségben, a *pénzintézetek* hiányából s azoknak *rossz szerkezetéből* ered.

Pénzintézeteinknek — melyek csekélyszámuak — két lényeges főhibájok van:

1. Hogy drága pénzt adnak.
2. Hogy nem adhatnak elegendő pénzt.

A pénz drágasága nem eszközöltetik egyedül a magas kamat által; lehet a kamat kicsiny, de ha a tőkének megszerzése már sokba kerül, ugy a pénz mégis drága lesz. — Két eset áll elő:

- a) Midőn a kölcsön készpénzben,
- b) midőn kötvényekben nyujtatik.

Az első esetben a pénz olcsóbb. De ha a 6°/_o százaléki kamathoz hozzá adjuk, a *provisio*, s más műveletek költségeit, ugy kiderül, — főleg ha párhuzamot vonunk honunk s a külföld pénzintézetei között, — hogy a kamat itt is megüti az uzsora mértékét.

Drágább a pénz a második esetben, hol a kölcsön, papírkötelezvényekben vagy kötvényekben adatik. Itt mindjárt szemünkbe ötlék azon bank, mely nemrég a *Magyarföldhitelintézet* czime alatt jött létre.

Mindenek előtt a tapasztalásból meritett meggyőződésemet kell kijelentennem, hogy ez intézet nem felelt meg azon reményeknek s igényeknek, melyeket keletkezésükor az országban támasztott. Nem vizsgálva a siker telenség okait, kénytelen vagyok nyíltan kimondani, hogy az eladósodott magyar földbirtokos viszonyain nem sokat segítve, egyedül azt eredményezé, hogy azt egy bécsi ut fáradalmaitól s költségeitől felmenté.

Tisztelettel hajlok meg azon férfiak hazafini buzgalma előtt, kiknek szándékuk oly nemes vala, midőn a magyar földhitelintézet felállítása által a magyar földbirtokosok megmentését tüzték ki czélul. Méltányolni tudom azon ovatosságot, melyet a kötvények kibocsátásában szem előtt tartottak. De a gyakorlat itt is ellenkező eredményt mutatott. Mert tudjuk, hogy e bank kötvényei jelenleg 19—20 száztóli veszteséggel árultatnak, mi oly összeg, mely a kölcsönre szorult földbirtokosok romlását vonja maga után. És csak néhány pénztőzsér boldogul a papirspeculatio által, azok helyett, kiknek boldogítása szándékoltatott. Ez czéltévesztés, mely a fenforgó pénzviszonyokban leli alapját, s mit a lelkes alapítóknak bűnül felróni nem lehet. De ki is venne most kötvényt teljes értékben, mely csak 5—6 száztóli jövedelmez, miután a pénzt 40—50, sőt nagyobb kamattal is lehet forgatni. — *Nem kötelezvény kell az adósnak, hanem pénz, melylyel kötelezvényeit beválthatja.* — Ebből láthatjuk, hogy czéljának csak oly intézet felelhet meg, mely olcsó pénzzel közvetlen rendelkezik. El lehet-e ezt ily pénzviszonyok s a fenálló bankprivilegium mellett érni?

Oly bankra van szüksége az országnak, mely a foglalatosságok minden nemeire egyiránt terjesztendi ki atyáskodó karjait. — *Ez oly életkérdése az országnak, melynél fontosabb alig létezik.*

Ismerem én jól azon nehézségeket, melyek jelen viszonyaink között, egy ily intézet létrehozatalát gátolják; de épen azért szükséges oly módok vizsgálatára terjesztteni ki figyelmünket, melyek egy magyar *országos bank felállítását lehetségessé teszik.*

Pénzintézeteink divatos kölcsönzési módja sem ké-

pes azon nagy pénzszükség kielégítésére, melyben jelenleg az ország szenved. Tudjuk, hogy mind itt, mind a külföldi bankoknál a telekadó-vétetik a kölcsön alapjául, a pótlékok, melyek majd kétannyira rugnak, számba nem jönnek, mintha bizony ezek nem épen úgy terhelnék a birtokot, mint az első, mintha a pótadót nem épen úgy kellene fedeznie a birtok jövedelmének, mint azt, melyet a finanzia telekadó névvel keresztelt meg. Ily eljárás mellett a birtok becsárához mért kölcsön eszközlése lehetetlenné válik. Mondjunk példát, 100,000 frt. érő birtoknak telekadója körülbelül 300 frt. szokott lenni. Ezt százszorozva, a birtok értéke 30,000 frtban tűnik elő, melynek felét véve, kiderül: hogy egy száz-ezer forintot érő birtokra 15,000 frtnál nagyobb kölcsönt kapni nem lehet. — Ez intézeteinknek másik nagy hibája.

Mit mondjunk azon külföldi társulatokról, melyek mindenféle engedélyezett czimek és szabályok alatt üzik pénzkereskedésüket, s melyek a beruházott tőkéknek itt összeszedett nagy kamatait kiviszik az országból? Annyira jutottunk, hogy ezek jóltevők gyanánt tűnnek fel előttünk, mert olcsóbb pénzt adnak, mint a beltőzsérek, s ez által még hasznos versenyt idéznek elő az uzsorások seregében.

Ha egy idegen bank — mely már működését elkezdte hazánkban is — megveszi a magyar földnek holdját 60 frton, azt 140 frton kontóra eladja a pénztelen magyar embernek, s ezen tőkétől 9 frtot huz 40 évig és így 360 frtot présel ki ugyanazon egy hold földért a szegény magyar ember zsebéből; ezt mi rendes üzérkedésnek tartjuk. — Mert az eladósodott birtokos, ki egy

olesó kölcsönnel segíthetne magán, e közvetítő pénztőzsérekben mentőjét szemléli.

Elszegényedésünk legnevezetesebb okára jövünk, mely a birodalom rossz pénzügyi rendszeréből kifolyva, *az államadósság összehalmozása által, a nagy tőkék uralkodását elkerülhetlenné teszi, s azt eszközlé: hogy egy nagy birodalom népe néhány pénztőzsér adófizetőjévé vált.* Minek következése lön, hogy e tőzsérek, — azon befolyás nyomán, melyet mint hitelezők az állampénzügyére gyakorolnak, — minden üzletet magokhoz ragadnak; s a pénz, melynek circulatiója a népvagyon szaporodását elő mozdíthatná, mindig egy körben forogván, a foglalatosságok pangását idézi elő.

Mint az egyesek, úgy az államok is gyakran igénybe veszik azon bizalmat, mely szerint céljuk utóérésére szükséges eszközök birtokába juthatnak, minőkkel a szükség pillanatában nem rendelkezhetnek. A kormányok ilyenkor a *közhitelt* használják.

Az újabb kor államait különösen jellemzi az, hogy gyakran járulnak a közhitel bő forrásához.

Azon esetek — melyekben az állam jövedelmek nem fedezték annak szükségeit, a régibb korban is előfordultak, de akkor szokás volt bizonyos összegyűjtött kincset készen tartani, melyből az uralkodók — mint kész forrásból merithettek.

A régi kölcsönök jelzálogra adatván nem nevezhetők a közhitel eredményének.

Megtörtént az is a régi korban, hogy némely zsarnok uralkodók erőszakosan nyúltak hozzá az egyesek, s főleg a gazdagok vagyonához.

És ha bár jelen korunk szelidebb jelleme eltörlé e visszaéléseket, még is találkozunk oly intézkedésekkel,

melyek a kölcsönöknél gyakran nem a bizalmat, hanem a kényszert vevék alapul. Volt ebben is részünk.

Hogy mily zavart okozott a pénzügyekben átalánosan egész Európában kevés kivétellel a hitel tulságos használata, azon különbség mutatja, mely *a régi kor activ s jelenkorunk passiv állapota között* létezik.

A történelem hihetetlen összehalmozott nagy kincsekről tesz említést a régi korban. Igy például: *Cyrus*, 34 ezer font aranyat; *Tiberius*, római császár 270 millió garast gyűjtének össze hódító háborúikban. *Sully*, IV. Henrik francia király minisztere nagy kincset hagyott hátra. I. Napoleon császár is tartogatott ily kincset a Tuillériákban, melyet az 1813, és 1814-diki háborúk felemésztettek.

Az újabbkor államgazdászata elvei kárhóztatják a kincsek összehalmozását,*) holt tőkéknek tekintik azokat, melyek csak akként hajthatnak hasznot, ha a közforgalomban hasznos vállalatokba fektetve gyümölcsözőkké tétetnek.

Igaz, hogy ez összegyűjtött kincsek egyes zsarnokok hiúságának tömjéneztek, de az is igaz, hogy ha e kincs kimerítve lön: kiapadt a kútforrás is, melyből a dicsvágy emelésére szolgáló eszközöket megszerezhettek.

A közhitel használata igen megkönnyíté az uralkodó kormányok szándokainak végrehajtását.

Kimerithetlen kútforrás az, mely mint „Darius kincse“, vagy mint az írásban „az özvegy asszony olajos korsója“, kiapadhatlan.

*) Napjainkban csak egyetlen polgárosult állam háztartásában játszik a felhalmozott államkincs szerepet, — s ez Porszország.

És habár a holt kincseknek jövedelmezése államgazdászati szempontból kívánatos, s még is szembeszökő azon különbség, mely a régikor kincseit, és jelenkorunk állam adósságait jelölő számok között létezik.

Kitünik ebből, hogy korunk adóssága mennyire túl haladja a régi kor tőke vagyonát. Hol az a boldogság, melyet a befektetett nagy tőkék eszközrendők válnak? Nem látjuk e, hogy ezeknek lelkiismeretlen elpazarolásán felül, még egyesek, s honunk gazdag közélségeinek tőkái is felemésztettek? Sőt ellenkezöleg nem érezzük e, hogy e tőkék helyett még roppant adósságok terhelik vállainkat?

Ennek leghatalmasabb bizonyítéka a gyakorlati élet; ez ellen nem használ semmi elméleti okoskodás, semmi szemfényvesztés, semmi divatos gazdálkodási módszer sem a politikai szabadelvűség fitogtatása.

Midön *Smith* Ádám a XVIII-dik század közepe táján nemzetgazdasági elveit közzé tette azok általános méltánylásban részesültek.

Midön a holt tőkéknek gyümölesözö befektetését javasolja, azzal nem mondá ki azt, hogy az állam, kincseinek elpazarlásán felül, nagy adósságok kamataival terhelje alattvalóit.

Európa pénzügyi rendszerének kifejlését tehát nem lehet sem *Smith* Ádám, sem más józan nemzetgazda elveiből következtetni. Ezek *rút kinövések, s a rendszertelen, ideiglenes inlézkedések, és a napi politikából táplálkozó diplomácia önszentartási erőlködéseinek absurd eredményei.*

Azon új felfedezés, mely szerint lehetővé vált, minden jelzálog, s meghatározott vissza fizetési határidő nélkül, nagy tőkék birtokába jutni, a pénzügyérek által nagy örömmel fogadtatott.

Egyik az állam adósságot a nemzeti vagyon szaporítási módjának mondá; másik a nemzeti vagyon fő-kútforrásának; harmadik valóságos arany bányának keresztelé azt.

Necker a híres francia pénzügyminister azt hitte, hogy az államadósság az adót elkerülhetővé teendi, s vele együtt sokan azt oly tökének állíták, mely egy kézből a másikba vándorolva, jótékonyágának nyomait mindenütt hátra hagyandja.

Voltaire azt tartá: hogy az államadósság a nemzetet gazdagítja, s az ipart növeli.

Ily nagy férfiaknak egyoldalú felfogása, s a nagyszerű dicsbeszédok okozák ez eszmének gyors és nagy mérvbeni elterjedését, oly annyira, hogy azt az uralkodó kormány körökben ujkorokat alkotó egyedül boldogító pénzszerzési módnak tekintették.

És megindult e nyomon egész Európában a gazdálkodás.

Adósságok halmoztattak adósságokra, — háború, vagy az udvarok pazarlása czéljából.

A tőkék elvonattak az ipar és kereskedéstől. Az adósságok törlesztése, és kamatainak fizetése, az adóra utaltatott, mely ez által igen nagyra növekedett.

A közhitel minden mértéket meghaladó használata tehát végeredményében oda vezeté a népeket: hogy tönkre tevő azok kincseit, keresetmódjainak nagy részét elnyelé a kamatfizetésre igényelt adó fejében.

Mit mondjunk az adósságesinálás azon módjáról, mely az aláírási ív megnyitásakor már nyílt tért nyit az uzsoráskodásra? Midőn például mint Ausztriában történt 100 forintos kötelezvények 70—75 forint befizetés mellett kínáltnak.

Az adósság csinálás nagy tökélyre vitt mesterségének egyik kores gyermeke: a *börzejáték*.

A börzejátékkal összekötött visszaélések, — mint annak természetes következményei, — oly iszonyú fokra hágtak, az improductiv speculationnak e neme oly rémitő kiterjedést nyert, miszerint az nem csak a productiv munka minden nemére, hanem az emberiség, a közügy s a közerkölesiségre is a legkárosabb befolyást gyakorolja.

A szédelgés annyira elfogta a pénzembereket, miszerint annak megítélésére elegendő felhozni azt: hogy Párisban a hivatalos alkuszok díjja s keresménye évenként, — a hivatalos számítás szerint, — nyolczvan millio frankra rüg. Ez összeg Anglia, Franciaország, Ausztria és Poroszország uralkodóinak összes civillistáját felülmulja. Ha hozzá adjuk azoknak egyéb nyereségeit, melyek a nagymérvű üzérkedésből önként folynak, úgy kiderül: hogy a párizsi pénzemberek improductiv bizományos üzlete, több pénzt nyeli el a népek, mint az egész nagy s dicső francia hadsereg.

A határtalan üzérkedés szülője lön a *Creditmobilier* s más óriási nagyhatalmú társulatoknak, melyek a népet egyedárúsági veszélylyel fenyegetik. A tapasztalás mutatja, hogy korunkban a természetények árának nem okadatolható esése — gyakran a pénz hullámszatnak, és üzérkedésnek volt eredménye.

Ne ámitsuk magunkat, de nézzük a szomorú valót. A francziákkal együtt, — kiket majmolni szeretünk, — oda jutottunk: hogy e káprázó üzérkedések mellett, a szerény munka valóságos gúny tárgyává vált.

A közérzület, hazafiság, erkölesiség oly szavak,

melyek a pénz embereknél legfeljebb sajnálkozó s különböző vállvonítást idéznek elő.

A munka nélküli gyors meggazdagodás azon bálvány, mely ellenállhatlan erővel tereli a szellemileg elsatnyúlt hegye emberek tömegét a szédelő üzérkedés csiklandós pályájára.

A példa vonz, s látjuk hogy semmiházi emberek igen könnyű módon s rövid idő alatt iszonyú vagyonhoz jutottak. Láttunk olyanokat kik reális vagyon hiányában roppant névleges összegekkel rendelkeznek. Látjuk, hogy e fajta emberek, a szegény dolgozó nép gúnyára legnagyobb fényüzéssel élnek. Látja a nép azt, hogy a reális munka ily viszonyok között nyomorult s megvetett kenyérkereseti móddá süllyedt.

Hová fog ez vezetni? Nem támad e kétség a nép lelkében a társadalmi lét jövője felett?

Oly társadalomban hol a munka nem fizeti magát, s a munkás nem találja jutalmát, megszűnt minden haladás.

Munka alatt értjük azt, mely termel és a nemzet vagyonát szaporítja.

És ha egy társadalomban, oly viszonyok jönnek létre, melyek az embereket a termelésről a fogyasztás pályájára terelik, oly betegség állott be, mely könnyen a társadalom felbomlására vezethet.

A vagyon s a munka képezik a társadalmi ember létének s működésének alapját.

Vagyon alatt értjük pedig mind azon értéket, melynek jövedelme az ember élelmének biztosítására és szükségeinek fedezésére szolgál. Sőt miután e jövedelem kiállítása, oly munkát feltételez, — mely, mint például a földmivelésnél és az iparnál — a termelő fog-

lalkozások közé sorozandó, kitűnik a vagyonnak, azon nagy nemzet gazdasági fontossága, melyet az a társadalomban a munkával szemben képvisel.

Vannak a kereskedésnek oly nemei, melyek a nemzetvagyonot egyáltalán nem szaporítják, s azért nemzetgazdasági szempontból nem helyeselhetők. Ilyen a tisztán *improductiv jellemű papir speculatio*.

Ez a divó államadóssági elméletnek elkerülhetlen következménye. Mert a statusadósság nagy tőkék összehalmozását teszi szükségessé, azt eszközli, *hogy a pénz a termeléstől elvonatván, az improductiv üzletek felé gravitál.*

A régibb kor szűk körü igényei egyszerűsítheték a nemzet gazdálkodás módját, s azon időben gyakran találkozunk oly államférfiakkal, kik a pénzügyben behozott rend, takarékoság, s különösen a földmivelés pártolása által, nagyobb eredményeket voltak képesek felmutatni.

De az újabb kor államgazdái előtt már nagy volt a tér, sok a foglalatosság neme, mely figyelmöket igénybe vevé.

Egyes népeknek tulnyomó sebes emelkedése, mely az utánhaladást tevő szükségessé, a népeknek új irányt adott; s a haladás módjainak megválasztásában, nem az állam fennállásának s állandósításának eszméje, hanem a verseny szükségéből, s a hátramaradás félelméből merített indokok szolgáltak vezér fonalul.

Igaz hogy e haladás előmozdította a vagyonosodást, de a vagyon egyes népek példája nyomán, a kereskedelmi foglalatosság tulnyomósága által, leginkább *a tőke tulajdonosok osztályában* növekedett, mi elkerülhetlenné tevő a pénz uralkodását.

Mind addig mig a pénz a termelő munka körében érvényesíté befolyását ez hasznos volt, azért jótékony-ságának nyomai mindenütt láthatók voltak.

A tőke s tulajdonkép a pénz káros befolyása az államok eladósodásával egy időben fejlődött ki, midőn a kereskedés által szerzett vagyon, a hasznos beruházás czime alatt, arra lőn használva, hogy a nép tőle kamatot fizessen.

Ez annyit tesz, hogy egyik néposztály a másik kárán gazdagodik. A meglevő vagyon érték el nem vész ugyan, de oly tényezők kezében öszpontosul, melyek nem mozdítják elő a közvagyonosodást.

Korunk hibás jelleme ez, mely nem csak nálunk hanem egész Európában érezteti hatását.

A tőkepénzesekre nézve az adósság csinálás rendszere valóságos aranybányává vált.

Biztosítva lőn az uzsora. *Mert egyesek egy országgal a versenyt kinem állják*, miután oly drága pénznek — mint a szükségben szenvedő állam hasznát nem vehetik. Itt a magyarázata azon állításomnak, melyet a tőke tulsúlyának s uralkodásának neveztem.

Korunk hibái közé tartozik az is, hogy azon elem, mely a vagyon és munka közé befurván magát, közbenjáró szerepében, azok kárára mindenütt sikerrel működik.

Ez élösködők seregét honunkban is elszaporitá a burocracia rendszere.

Annyira ellepték bennünket a közbenjárók, mi-ként alig létezik munka, mely ezek befolyása nélkül lenne véghez vihető.

Van-e egy neme a közmunkának, hol az állam kárt ne szenvedne a közbenjáró drága vállalkozók által?

Mondjunk példát. Egy hid készítésénél első közbenjáró a központban székelő *baudirectio* mely a helyi viszonyokkal ismeretlen lévén, egyedül az előirt rendszabályok szerint készítvén a tervet s az árszabályt, megrendeli a hid építését. A munka árlejtés útján kiadatik a vállalkozónak, ki a második közbenjáró. Ez rendesen oly nagyban működő egyéniség, ki egy szerződés aláírásának, csekély fáradságáért, némi kenési s más költségeinek megtérítésén felül kevesebb nyereséggel is megelégszik, s a munkát rendesen egy alvállalkozónak adja át. Ez a harmadik közbenjáró. Ezután következik a munkavezetők, felügyelők, henyélők és további közbenjárók egész serege.

Az igazi munkás az kinek a hid árából, e közbenjárói költségek levonása után legkevesebb jut.

A hadsereg számára szükséges lovak vásárlásával egy nagy kereskedő bizatik meg, az apró közbenjárók segélyével drága pénzen kiállított lovak egy rövid hadjárat után fél áron eladatnak ismét ily emberek közbenjárásával.

Ha egy vasut építetik kiszemeltetnek oly névleges közbenjárók, kik mint fővállalkozók, előre megegyeznek bizonyos nyereségben, melyet az igazgatóság tagjaival megosztanak. Ezek átadják a munkát alvállalkozóknak, kik csekély erővel nagy vállalatokba bocsátkoznak, kiszedik részletenként a pénzt, s a munkást épen nem, vagy rosszul fizetik. Ennek következése rendesen az szokott lenni, hogy a vasút a kikötött időn túl sem készül el, a zsarolások miatt a költségek nagyra szaporodván, a vállalat megbukik, de a munkás fizetetlen marad. Ez jár kel pénze után, s hogy követelését behajthassa, ismét egy új közbenjáróra szorul. Hogy

azután mily kimenetele van az ily ügynek, azt gyakran tapasztalhattuk.

Midőn egy község versenyez valamely munka elnyeréseért ott látjuk közbenjáróul a helybeli bérlőt ki az illetők nyelvén tudván beszélni, mint joltevő lép fel s megszerzi a munkát és azután dupla krétával írott kocsmai számlákkal fizeti ki a munkásokat.

Azt mondhatná valaki, hogy ez más rendszer alatt is ugy volna. Ily állapot soha sem volt magyar országban, ez csak az osztrák uralom alatt fejlődött ki.

Csak az absolutismusnak és bureaucratianak van érdekében függővé tenni az embereket oly rendszertől, mely a rokonszenv vonz erejével nem bírván, egyedül az élelem kecségtetésével gyűjti maga körül a munkakerülő fogyasztók táborát.

Tudjuk azt jól, hogy a bureaucratia nem a birtokosok vagy a becsületes munkások osztályából szedi ujonezeit. Van egy kasztja az embereknek, mely hol absolutismus és bureaucratia van a világon, mindenütt meg van, s habár különböző alakban létezik, abban még is hasonlít egymáshoz, hogy a nép legbecsesbb vérében élösködik. Hát az államnak mily sok pénzét nyeli el e rendszer, azt saját tapasztalásunkból tudjuk!

Nem ugy áll ez a szabadság oltalma alatt, hol a nép megtanul a maga lábán járni. Tekintsünk szét a világban, és szabad államokban sehol sem fogunk látni *oly tömörült osztályt, mely egyedül az államtól várna ellátását.*

Bátran hivatkozhatunk Magyarország történetére. Mikor volt egy magyar tisztviselő az országnak terhére? Pedig a magyar szolgabíró, kiment a helyszínére hol a hidat csinálták, nem fizettetett a megyével ezeket a

közbenjáróknak, de a tizenöt ezer forintos árszabályú hidat, megcsináltatta három ezer forintért.

1861. évben Bach világhírű népboldogító kormány-rendszere után — Nógrád megyének alispánja lévén, tudom hogy a közigazgatási költségek, nem tevék ötdrészét annak, mibe a Bachféle burocracia került. De nem is szerettek minket a Bach rendszer alatt meggazdagodott vállalkozók, mert more patrio dolgoztattunk, az az közvetlen összeköttetésbe léptünk a munkással, ki megkapta keresményének jutalmát, de a közbenjárók költségeitől megkiméltük a megyét.

Mily szép fejlődésnek indult a kerületi jegyző gyámsága alól felszabadult községi élet, az öngazdálkodás oltalma alatt! Megszűnt a községi pót adó.

Csoda-e, hogy mi oly rendkívüli szeretettel ragaszkodunk régi intézményeinkhez? Csoda-e hogy ha irtó-zunk azon közös gazdálkodástól, mely oly sok szomorú emléket hagyott hátra?

Igen csalódik, ki azt hiszi, hogy ily bajokon politikai rendszer változtatása, drága kísérletek s proviso-riumok által lehet segíteni.

Ily viszonyok között nem szellemi, de tökéletes anyagi romlás fenyeget minket. A szellemi absolutis- mustól többé nem félhetünk, mert az csak addig tart- hatá magát míg a pénz világban hitele volt, midőn ezt elveszté megbukott. A nép szavazata az, melyre szük- sége van az adósság szaporításánál; s így a népnek eme közügyi befolyása, melyet alkotmányosságnak szoktunk nevezni, az uralkodó hatalommal szemben biztosítva van.

Azért osztatik valami a népnek a szabadságból, hogy az a pénzzavarban levő hatalmat szavazatával tá-

mogassa, legyen közvetítő és jótálló, a kormány és a hitelezők között.

Bajaink tehát leginkább anyagi természetűek, s oly mérvűek melyeken csak a rögtöni és gyökeres gyógy mód alkalmazása által lehet segíteni.

„Szegénységünkön rögtön csak az állam segíthetne, állambitel, olcsó közlekedés, a nyomasztó adó nemek, a közigazgatás, hadsereg költségei leszállítása által“ mond egy tisztelt barátom.

Én nézeteit osztom, de mindenek előtt bajaink orvoslásának főgyógy módját *a pénzügy rendszer megváltoztatásában látom.*

Pénzügy alatt értjük nem csak azon foglalatosságokat, melyek az államhatalom bevétele és kiadása körül forognak, magában foglalja ez mind azon kül- és bel- működéseket, melyek e célból eszközöltetnek, s melyek ezek nyomán egyesek között, az üzérkedés tere- n előfordulnak.

E szónak jelentősége csak az újabb korban fejlődött ki, midőn a status kormányzására szükségelt költségek fedezése a kormányhatalomra bízott; mert az ó korban mindenki személyesen lévén kénytelen hivatalt viselni, vagy katonáskodni, a kiadások nem voltak oly nagyok, hogy egy bonyolodott *kezelési gépezetet* szükségelt volna.

A pénzügy rendszernek feladata ellátni az államhatalmat az államkormányzásra szükséges közvetítő eszközökkel.

Ide tartozik a jövedelemnek nem csak beszédese, hanem czélszerű elrendezése és használata is.

A helyes arálynak eltalálása, e két működés között főkövetelmény minden pénzügyérben.

Nem az a feladat, *hogy minél több szedessék be, hanem hogy az jól alkalmaztassék, és hogy kis áldozattal nagy eredmények létesíttessenek.*

Az államjövedelem legyen egy befektetett tőke, mely a polgárok anyagi jólétét, s következőleg adózó tehetségét növelje.

Csak az önző és rövidlátó kényuralom viheti a népet elszegényedésre; csak az teheti meg azt, hogy *Montesquieu* szavai szerint: „azon fát vágja le, mely számára gyümölcsöt terem.“

De egy józan előrelátó kormányhatalomnak nem lehet célja bevételeit oly módon eszközölni, mely a polgárok vagyonának szaporodását elnyomja, s a foglalkozások különféle nemeire nyomasztólag hat.

Az államgazdaság ugyanazon szabályoknak van alávetve, melyek az egyes polgárok gazdálkodásánál is döntők. Rosz gazda az, ki a beruházási s felszerelési tőkét tekinti azon kamatnak, melylyel napi kiadásait kell fedeznie.

Rosz rendszer az, mely szerint a polgárok tőkevagyonára csorbíttatik, vagy ha az államecélokra elszedett vagyonrész oly módon pazaroltatik el, mely tán egyes önző zsarolóknak megtömi az erszényét, de államgazdasági szempontból nem gyümölcsöz.

Vessünk egy pillantást saját állapotunkra.

Az osztrákállam hivatalos kimutatása szerint, a pénzügyi kiadások körülbelül 300 millió forintra rugnak, melynek kétötödrészét az államadóságok kamatai nyelik el. Ha ehhez adjuk az adó más rovatainak összegeit, kiderül, hogy az évenként lerovandó adó körülbelül felülmulja a forgalomban levő pénz összegét. Ban-

körül szólok, mert az ércpénz lesiklott a forgalom teréről, s más áru gyanánt papírpénzért vétetik s adatik.

Körülbelől hatodfélszáz millió folyik be a tartományokból az állam pénztárába. Miután *a foglalatosságok pangása s a forgalom lassúsága mellett, ez összegnek csepenkénti visszaszivárgása sok időt kíván, sőt jelen szomorú anyagi állapotunkban körutját egy év alatt tán be sem végzi, nem csoda, hogy a pénz szüke naponta érezhetőbbé válik.*

Ily esetben az adó az adófizetők tőkevagyonát támadja meg, s rendeltetésének határát tuhágyva, a társadalom fenállásának szükségéből merithető jogosultsággal nem bír. — De a katona jön, s az adófizető, tőkevagyonára kénytelen adósságot csinálni.

Ha fölveszszük továbbá, hogy a pénznek, a központban összefolyt, börzeüzletekbe fektetett nagy része a tartományok forgalmi pénzüsszegéből levonandó: ugyan azon számitással, mely elszegényedésünk rémképét állítandja előnkbe, a mértan szabályai szerint könnyen készek lehetünk.

Megtörténhetik azonban, hogy az adó végrehajtás utján sem hajtatik be, ekkor hiány támad, mit pénzügytani nyelven *deficitnek* szoktak nevezni. Ezen hiányt nálunk többféle módon szokták pótolni: tőkevagyon eladása, kölcsön s mint legközelebb történt, papírpénz kibocsátása által. Ha a szükségek fedezésére oly összegek fordittatnak, melyek fekvő vagyon eladásából, vagy csinált adósságokból erednek — azok nem sorozhatók a rendes jövedelem közé, mert ez által a status tőkéje szenved csorbitást, s ez új terhekkal a kamatkidások szaporodnak.

Hasonlít ez azon eljáráshoz, midőn egy gazda bir-

tokának eladásával, s tőkéjének felemésztésével akarja magát megmenteni a bukástól.

Olyan ez, mint midőn valaki azon tévedésbe esik, hogy a tőkét tekinti kamatnak, melylyel fedezi napi szükségait. Ez nem hiány többé vagy *deficit*, ennek a neve *bukás*.

Némely kormány ügyesen szokta felhasználni e mütételt a deficit elpalástolására, a midőn az ország javainak eladásából bejött pénzeket rendes jövedelmei közé sorozza. Ez nem egyéb önámításnál, és azon felületes gyögmódhoz hasonlít, melylyel a küteg kiütését elnapolni igen, de elhárítani nem lehet.

A régibb kor pénzügyerei a deficitet úgy vélték kikerülhetni, hogy a szükség esetére egy bizonyos összeg készpénzt tartottak készen.

Az újabb korban az adósság összehalmozásának könnyüisége ezt már feleslegessé teszi.

A kölcsön — mint a deficit kiegyenlítésének kényelmes és leggyakorlatibb módja — még meg járja, ha rövid időre köttetik; de ha e mód — a visszafizetés elhanyagolása mellett — gyakran ismételtetik, mint nálunk, úgy az államadósság elviselhetlen nagy összegre növekszik.

Egy bizonyos mulandó okból támadt deficit nem oly káros, mert ez ok megszünvén, annak kiegyenlítése nem lesz nehéz; *de ha az aránytalanság a bevétel és kiadás közt folytonos, s mint egy megrögzött bajoknak szüleménye, úgy szólván a rendszeresítés színét viseli*, akkor a baj nagy és veszélyes.

Ismét önmagunk bajain okulhatunk.

Ausztriának a hivatalos pénzügyi kimutatás szerint, évenként rendszeren 40—45 millió a deficitje. Ez oly

összeg, melynek fedezése már rendkívüli erőmegfeszítést igényel, s ha fontolóra vesszük a folyó közös gazdálkodás legközelebbi eredményeit, azok sem kecsegtetnek egy szebb jövő reményével.

Az osztrák birodalmi tanács, — mely utolsó ülésében életének sok szép jelét adá, — fő figyelmet látszott fordítani a jövedelmek és kiadások között létező aránytalanság kiegyenlítésére. Minek folytán a takarékoság helyes szempontjából a budgetben némely levonásokat tett.

De ezen dicséretes és lelkiismeretes eljárás nélküli a rendszeresítés és gyökeres átváltoztatás messzeható erejét, mely ily törléseknek a közkormányzat hátránya nélküli eszközölhetését tenné lehetővé.

Mit használ a budget leszállítása, ha a szükség fenmarad. Olyan ez, mint mikor valakinek, ki hat tál ételhez szokott, egyet levonnak, azon okból, hogy az ötből is megélhet; de hogy áll meg e számítás akkor, ha péld. az élelmi mennyiség a kosztosok számához van irányozva? Megtörténhetik tehát, hogy egy tál étel levonása éhséget fog a kosztosok között előidézni.

* * *

Az 1866. évi háboru idézte elő az államjegyek kibocsátását.

Az erre vonatkozó pénzügyi rendeletek következők:

Az 1866. évi ápril 26-iki patens, mely szerint a birodalmi pénzügyminiszter — az ingatlan államvagyron elzálogosítása által, egy hatvan millió o. é. ezüst forint névértékű kölcsön eszközzésére felhatalmaztatik. A köl-

csön valamely jelzálogi hitelintézetnél — annak alapszabályai szerint — záloglevelekben tétetik. E zálogleveleknek jó áron leendő eladása rendeltetik, ellenkező esetben, azok a kibocsátandó *kincstári utalványok* biztosítására fordítandók.

A kincstári utalványok pedig 6% jövedelmező adómentes 10,000 ftos és nagyobb darabokban adatnak ki.

Ezek, ha jól fogtam fel, alapvonalai azon legfelsőbb rendeletnek, melynek hatálya az egész birodalomra, s így Magyarországra is kiterjesztetvén, birodalmi törvény ezime alatt közzé tétetett.

Mellőzve jelenleg azon alkotmányos elvek vitatását, mely szerint az államjóságok elzálogítását rendelő legfelsőbb patens hatályának az egész birodalomra lett kiterjesztése által, saját honunk önállóságának megtámadását szemléljük: szorosán csak a pénzügyi miveletre nézve teendek néhány rövid észrevételt.

Két nevezetes körülményt látunk abban constatálva. Az első az, hogy a jelenlegi kormány folytatni kívánja az absolutismus azon rendszerét, mely az adósságok összehalmozása által vég elszegényedéssel fenyegeti a birodalom népeit. Másik a centralisticus törekvés, melylyel ugy látszik, szakítani nem akar.

És habár e rendszabálynak némi igazolása rejlett a kifejtett viszonyokban, mindamelllett nem hallgathatom el azon meggyőződésemet, mely szerint az adósságcsinálás e modorát, sem pénzügyi sem alkotmányos szempontból nem helyeselhetem.

Ha alkotmányos élet léteznék Lajthán innen ugy mint Lajtán tul, hiszem a nép áldozatkészsége és támogatása kimenté vala a kormányt azon szorongatott hely-

zetéből, honnan — csökkent hitele mellett — csak nagy áldozatok útján képes menekülni.

Megtörténhetik ugyan alkotmányos állapotban is, hogy a felmerült sürgös szükség s az idő rövidsége nem engedik az alkotmányos közegek meghallgatását. De akkor is az indemnit, s a nép remélt jóváhagyása s garantiája erőt ad a kormány intézkedéseinek, főleg oly műtételeknél, midőn az ország hitelét kívánja igénybe venni.

És vegyük ez esetet. Mert a szép ígéretek után minőket ép e kormány részéről hallottunk, jogositva érezhetjük magunkat azon reményekre, melyeket az alkotmányos élet helyreállítása iránt táplálunk. *)

Vegyük fel tehát, hogy a kormánynak oly pénzre volt szüksége, melyet rögtön kellett előteremtenie.

A kölcsön eszközlésére több út állott nyitva.

A régi mód, igen hosszadalmas és költséges lévén, elvettetett.

Ha már a kormány az államjóságok — még ki nem meritett — forrásához folyamodott, ugy e műtételt azzal egyszerűsitheté vala, *ha e javakra — mint alapra — közvetlen bocsátja ki jegyeit.* Mért tevé ki magát e szövevényes kétfokú intézkedés által kétszeres veszteségnek? Mert az tagadhatlan, hogy a bank közbenjárását drágán fogja fizetni; valamint azt sem lehet képzelni, hogy a bank zálogleveleire kibocsátandó nagy összegű kincstári utalványok teljes névértékük szerint legyenek forgathatók. Mert ezek inkább az államkötvények természetével bírnak.

Az 1866. évi május 5-ki patens már fején ütötte a szegett.

*) E sorok az alkotmány visszaállítása előtt irattak.

Egy hivatalos bécsi lap, e pénzügyi rendszabályról szólván, a forgalomban levő bankjegyek mennyiségét következőkép adja elő.

A bankjegyek összes forgalma minden nemü jegyekben tesz . . . 343,597,316 frt.

Ebben vannak öt és egy forintos jegyek körülbelül 112,000,000 „

Maradnak tehát nagyobb kategoriabeli jegyek 231,000,000 „

A bank az állam által átvett I., 5 forintosokat nagyobb nemüekkel becseréli 112,000,000 „

A mivelet lebonyolítása után lesz tehát forgalomban nagyobb kategoriabeli bankjegy 343,597,316 „

Ezen bankjegyek mellett pedig az állam terhére fognak forgalomba lenni a forgó I. 5 ftos jegyek . . . 112,000,000 „

Mely szám 150 millió forintot túl nem haladó maximumig emeltethetik, mi tesz 38,000,000 „

Ebből kiderül, hogy az intézkedés keresztülvitele után jövőre forgalomba lesz 10, 100, 1000 ftos bankjegyekben 343,597,316 „

És ezenkívül 1—5 forintos állam bankjegyekben 150,000,000 „

Több pénzünk lett tehát . . . 150 millióval.

A szükségben ez volt a pénz szerzésnek önkényes ugyan, de legegyszerűbb és legolesőbb módja. Mert a pénz szaporítás jótékonyan hat a ezikkek árának emelkedésére, az üzleleken egy kis forgalmat és élénkséget

idéz elő. Különösen helyeselnem kell ez intézkedést *munkám szempontjából*. Mert a kormány e fellépésével lerázta a régi szokások és összeköttetések bilincseit, saját erejére támaszkodva eldobja a bankárok drága közbenjárását.

A kormány előleget vesz jövő jövedelmeire és míg e határt át nem hágtá az adó fundatio jogában találja igazolását

De e kútforrás is kiapadt, s a kormány* ismét egy új kölesönhöz folyamodott. E július 7-ről kelt s augusztus 25-diki törvény által magyarázott pénzügyi művelet lényege következő:

Kétszáz millió forintig nyitott hitel rovására felhatalmaztatik a pénzügy minister 50 millió állam adóssági kötelezvények, 90 millió 1 és 5 forintos államjegyek kibocsátására, s az osztrák banktól előlegképen fel vett 60 millió bankjegyeknek államjegyekkel leendő kicserélésére.

E mixtum compositumnak az lett eredménye: hogy az államadósság 50 millióval, az állam bankjegy pedig 150 millióval fog szaporodni. És így a mai napig — mert nem tudjuk hónap nem fogunk-e egy új meglepetésre felviradni*) — 300 millió államjegy forgalomba tételének nézünk elébe.

Erre csak az a megjegyzésem van, hogy ha négy hónap alatt ily összeggel gazdagította meg alattvalóit — a rólunk nélkülünk — uralkodó közös kormány, kár volt már az 50 milliót is felvennie, s a népet ismét ennek 5% kamatjával terhelnie. A kormány ismét vissz a esett régi hibájába. Saját bankógyára mellett, mért

*) Alkotmányunk biztosítékot nyújt ily visszaélések ellen.

használja, az idegen bankárok, s a bécsi nemzeti bank gyártmányait? Hiszen arra nincs szüksége, mert a jó hitelezők soha sem tagadták meg a segélyt a szükségben, habár e pénzemberek hazafiúi áldozat készségén én legkevésbé sem csudálkozom, mert az állam kötvényeket a börzevásáron jóformán a fizetés teljesítése előtt haszonnal odább lehet adni. *Legfeljebb az ihatja meg a levét, kinél majd megrekednek.*

Azon tényezők között, melyek darázsokként rajongják körül a birodalom pénztárát, elsőrangú helyen áll a *bécsi nemzetibank* mely 1817. július 15-én kiadott császári pápens által megalapítva, egyesülés útján keletkezett.

Eredeti alapja 100 millio ezüst forintra volt határozva, mely részvények útján volt fizetendő.

Működési idejének tartama 25 évre lévén szabva, az 1841-ben újra 25 és ismét 10 évvel meghosszabbítatott.

Kizárólagos szabadalma van a Monarchiában bankjegyek kibocsátására.

A kormány főfelügyelési jogát császári biztosok által gyakorolja.

Alapításának eredeti célja volt: a nagy háboruk alatt megszorodott állam papir pénznek beváltása.

Az államadósává lön egy privát intézetnek, melynek bankjegykibocsátási szabadalmat adott azért, hogy attól kamatra pénzt kölesönözhesen.

E rendszabály, az akkori viszonyokban találja felmentségét. El kell mondanom azon indokokat is, melyek e bank alapítását eszközlék:

Az állam el volt halmozva értéktelen papirokkal,

melyeknek beváltását vagy biztosítását a hiányzó hitel helyre állítása sűrgetően követelte.

A status, a háboruk által, minden vagyon értékéből kifosztva lévén, papírjainak alapot nem adhatta, s azt az egyesek által részvények fejében fizetendő ércpénzben kellett keresnie.

Már Európában divott azon eljárás, mely szerint az államok pénzszükségeinek fedezésére bankok állítottak fel, s az osztrák államférfiak nem menekülhettek ez általánosan elfogadott elvek nyomása alól.

A francia *assignaták* nemrég lefolyt szomorú története visszatartá az akkori államférfiakat oly rendszer követésétől, mely minden jogot államfogalmából származtatva, igazolható a papír pénznek alap nélküli kibocsátását.

És ha mindezen okok a kormány mentségeül felhozhatók, ha megengedjük is, hogy ez intézet felállításának célja, az akkori viszonyok között igen üdvösnek látszott. de a gyakorlat — a tények e kérlelhetlen bírāja — itt is megzafolta az elméletet, a midőn ez intézet tevékenységét oly irányban fejleszté ki, mely szerint privilegiuma által a szabad versenyt gátolva, s az állammali folytonos üzérkedése miatt a nép anyagi érdekeivel ellentétbe jött.

Már magában az államjavak *eladása és elzalogosítása* elég okot szolgáltatata, az ezen intézet iránt táplált ellenszenv növelésére.

Hát mit mondjunk azon intézkedésről, mely az osztrák értékű pénzláb behozatala által, a nép épen azon osztályát sujtja, mely — a pénzügyi viszonyok miatt, tengésre kárhozottatott foglalatosságok mellett, — a terhek és fizetések minden nemében bőven részesítettik?

Vagy talán megszilárdítá e mütétel az államhitelet? talán növelé a bankjegyeinek értékét? Az agio, melylyel e jegyek a közforgalomban köröztetnek, az ellenkezőt bizonyítja. Oly intézkedés volt ez, melyről elmondhatnók: *hogy az államot meg nem gazdagítja, de az adósokat megszegényíti.*

Látjuk, hogy töke adósságunk 50⁰/₀-val megszaprodott, de jövedelmeink s kiadásaink mérlegében, — az activa — egy vonallal sem növekedett.

Lássuk, e bank közvetítésével miként rendezte a birodalom pénzügyét? 1816 midőn e bank még nem létezett, az *adósság kamata* öt millió volt, mely 1831 huszonegy, 1848 negyvenhárom, 1860 százegy, 1862 száztizenkét, 1863 száztizenhárom, 1864 száztizennégy, jelenleg már körülbelül százhusz millióra emelkedett. Az állam terheinek eme kimutatása fényt derít, azon pénzügyi miveletekre, melyek e bank fennállása, s illetőleg közbenjárása nyomán történtek.

Az ország javainak nagy része eladatott és elzálogosított a banknak 155 millióért.

E bank segélyével létre jött szövevényes pénzügyi miveletek számosak és többnyire az absolut hatalom uralkodásának idejére esnek. De a birodalmitanács ellenőrzése alatt is történtek oly furcsa dolgok, vagy is inkább nem történt oly erélyes fellépés, mely e veszélyes gazdálkodást gyökeréből kifordította volna.

Azon időben történt a bankszabadalom meghosszabbítása, minek előtte annak ideje lefolyt volna.

Tán a centralisatio hiu kísérleteire fordított pénz pazarlás követelé, hogy kéznél legyen oly pénztár, mely a szükségből kimentse a kormányt? Vagy provisiót szedjen a birodalom népétől oly üzletekért, melyek

a bankjegy kibocsátási engedélynél fogva, realis érték befektetését feleslegessé teszik? Egy pár forintot érő papírért kamat fejében milliókat vegyen be? Igaz, hogy a kamatot is papírban kapja, de e papír — midőn adófejében az állam pénztárába befizettetik — már realis vagyont képvisel.

A bécsi bank a mult évek kimutatásai szerint 112 millió érczalapon nyugvó körülbelől 375 millió bankjegyei segélyével, 564 milliót forgat. Képzhetjük, hogy ezen forgalmi tőke után csinos jövedelme lehet, miután a statussali üzleteiben is gondoskodva van az osztalék biztosításáról, mint történt legközelebb, midőn az állam az 1876 visszafizetendő 80 millió papír adósságért évenként egy milliónak fizetésére kötelezte magát, mind addig mig az osztalék 7 száztólira emelkedend. Kérdem minek akkor az uzsora törvény, ha az állam — mely a kamatlábat ötre határozta — a banknak hetet biztosít?

II.

Teendők.

E kis munkának az volna feladata: az előadottakból következtést vonva, megkísérteni némely positiv javaslatok formulázását, mert ha elvetjük a fennállót, a helyett mást és jobbat kell teremtenünk.

Az anyagi jóllét főfeltétele, a népek azon szabadságában rejlik, *mely szerint ügyeiket saját magok kezelhetik*. Lehetnek ugyan esetek, hol az anyagi haladás a despotia uralma alatt is nyerhet némi lendületet, de ennek gyümölcsei soha sem lehetnek biztosítva a kényuralom zsarolásai ellen. Az ember legjobban ismeri bajait és szükségait, azért természetes, sőt a társadalmi egyesülés czéljából következtethető legszebb joga abban áll: hogy a társadalom pártfogása alatt saját ügyeit ön-maga rendezhesse.

A tapasztalás bizonyítja, hogy e jog megszorítása mellett, például a hódító és hódított népek viszonyából kifejlő idegen uralom alatt, az anyagi jóllét soha sem örvendett biztos előmenetelnek.

Saját példánkra hivatkozhatunk. Nem tagadhatja senki, hogy osztrák testvéreink a legközelebbi 18 éves uralkodásuk alatt, a népboldogítás minden eszközeivel bőven elárasztának, s Magyarország anyagi állapota még sem állott soha rosszabb lábon, mint most. Legyen szabad *a község, a megye és az ország, kezelje mindenik saját körében a maga ügyeit*.

Soha sem éreztesse a megye a községgel, s az ország a megyével, a gyámság és beavatkozás azon nemét, mely a mellett, hogy egyrésről az ember szabadság érzetét sérti, mindig a gyámoltott károsodását vonja maga után. A gyámság legfeljebb a visszaélések meggátolására vonatkozhatik. Az a legjobb alkotmány, mely az embert azon körben melyben él kielégíti.

Ha e szerint az autonomia a társadalom minden körében életbe lépett, a nép haladásának és anyagi emelkedésének minden emeltyüit kezében tartja. E jogból folynak ki azon intézkedések, melyek a hasznos beruházásokra s a felesleges terhek leszállítására vonatkoznak. Azon kérdések tehát, melyekre mint anyagi jóllétünk főtényezőire szeretünk hivatkozni, minők a földmivelés, ipar, kereskedelem emelése, a hadsereg s adó leszállítása s. a. t. másodranguaknak tünnek fel, mert az *önkormányzat* biztosításától feltételeztetnek.

Autonomia kell tehát nekünk mindenek előtt, még pedig oly széles értelemben, mely a társadalmi egyesülés minden körére s testületére, felülről le a legalsóbb rétegekig, kiterjesztendi áldást hozó karjait.

Általános elvet mondok ki, melynek részletezése nem e munka köréhez tartozik, s ezért átugorva mind azon egyes kérdéseken, melyek ez eszmék kapcsolata folytán anyagi viszonyaink rendezésében, figyelmünk tárgyai lehetnének, áttérek értekezésem főtárgyára, mely szerint mindenekelőtt *egy országos bank felállítását* hozom indítványba.

Hogy megismerjük azon okokat, melyek ily bank-szükségét igazolhatják, mindenekelőtt fölvilágositást kell szereznünk a csereeszközökről, a jegyadósságról s

oly intézményekről, melyek e téren már kísérlet tárgyai valának.

Azon intézetek, melyek bank név alatt ismeretesek oly működésekre szoritkoznak, melyek a pénzüzet minden nemeire kiterjednek.

A bank jövedelme általában dijjakból és mérsékelt kamatokból áll; de legnagyobb előnye a *bankjegy kibocsátási engedélyezett jogban rejlik. A bankjegy oly tőke, melytől a kibocsátó kamatot nem fizet, de ellenkezőleg azoktól szed, kik azt tőle kölcsön veszik.*

1815-ben a párizsi békekötés után vette kezdetét azon rendszer, midőn a kormányok a nagy bankárházak közbenjárásával eszközlött kölcsönök útján vélték helyre állíthatni megrongált pénzügyi állapotukat.

Ezen kölcsön műtételekből némely bankárházak oly óriási vagyonhoz jutottak, miszerint a nagyobb szerű pénzügyi működéseknél a versenyt egészen kizárták, s az állam kölcsönöknél ők lehettek egyedül a possibilis közbenjárók.

Az ipar és kereskedelmi üzlet, a kisebb tőkékre lön utasítva. Itt a kezdete az állam kölcsönök alapján kifejlett pénzoligarchia káros befolyásának.

A bekövetkezett időszak, a vasutak építése által nagyobb tőkét igényelvén, szükségessé tevé a pénz emberek egyesülését; ebből fejlődnek ki ismét azon nagy társulatok, melyek a különféle pénzegyletek vagy *bankok* neve alatt üzérkedve korunkban nagy jelentőségre vergődtek.

E társulatok keletkezése — ha bár nagy versenyt idézett elő a pénzvilágban — nem változtatá meg az irányt; melyszerint a tőke a reális foglalatosságtól mindinkább elvonatván, az improductiv üzérkedés fő-

tényezőjévé vált; mert az állampapírok és részvények árának emelkedése s eséséből eredhető nyereség reménye hozta össze a tőzséreket és a pénzt e téren.

Azon általános szabályok, melyeket a szaktudomány a bankok alkotásánál figyelemre méltónak tűzött ki, a következők lehetnek:

Nincs állam hol a bankok felállításánál az uralkodó hatalom engedélye és felügyelete nélkülöztetnék. — Igy van ez Európában mindenütt, sőt az amerikai államokban is, csak hogy itt az engedély elnyerése könnyebben eszközölhető mint amott.

A tapasztalás bizonyítja, hogy a forgó pénz, s következésképp a bankjegyek mennyiségének meghatározását nem lehet egyes polgárok, vagy társulatok akaratától függővé tenni; itt a kormány felügyelete szükséges-geltetik.

Tapasztalásból tudjuk, hogy minden nagyobb bank üzérkedik a fennálló állam hatalommal; de épen e keserű tapasztalás igazolja e közlekedés veszélyességét.

A bankjegy egy függő, kamatnélküli adósságot képezvén, ennek időközönkénti beváltására az ércz-pénznek bizonyos része mindig fenntartandó.

A bankjegynek nem az a rendeltetése, hogy a kisebb forgalomban váltópénz gyanánt használtassék; azért nem célirányos annak kis összegeket képviselő jegy nemekbeni közrebocsátása, mert ez által az ércz-pénz kiszoríttatik a forgalomból.

A kibocsátott bankjegyek mennyisége túl nem haladhatja a bank érték készletét, szóval vagyonát. De ebből nem az következik, hogy az egyenlő mértéket tartson a bank érczkészletével, mert a banknak vagyonja nem csak az alapul le tett érczből áll, hanem ide

tartoznak az általa forgatott váltók, kötelezvények, s más értéket képviselő papirosok is.

A bankjegy forgalomnak alapja legyen a bizalom, ne a kényszer, mely a bizalom ébresztésének legrosszabb módja.

A papirpénz gyártása igen könnyü dolog; épen azért igen sok csáb erővel bír, — azért különösen figyelni kell arra:

Hogy egy ország papir pénze mily viszonyban áll más országok pénzéhez és a külkereskedéshez.

A bankjegy inkább belforgalmi pénz lévén, a külpénzhez viszonyban azon értéktől függ, melyet az benn érvényesíteni képes.

Ha a bankjegy, — az ismeretes szabályok szerint — kellően van fedezve, és mennyiségében azon mérték, mely alapjának megfelelő, megtartatik: ugy van hitele.

A kereskedésben, következőleg abban is, mely egy ország pénzének külviszonyát határozza meg, minden a hitelen alapszik; ott a reális vagyon nem szerepel, a fizetési tehetség, vagy a kötelezettség teljesítése bír hatással a hitel mérlegére.

A papirpénz hitele még annak kibocsátási módjától is függ.

Nem kell azt hinni, hogy sokasága eszközli a nép jóllétét, mert a pénz, mint csere eszköz csak arra való, *hogy az által értékhez jutni lehessen*. Ha tehát oly mennyiségben bocsáttatik ki, hogy e célnak meg nem felel, ugy szinte elveszti hitelét.

A bankjegy — mint említök — belforgalmi pénz lévén, ugy felel meg feladatának, ha a munka termelvényeire károsan nem hat. Káros befolyása pedig két-

féle módon nyilatkozhatik: vagy fogyasztás, vagy bőség által.

Ebből következik, hogy a pénznek kellő arányban kell lennie a foglalatosságok mennyiségével és minőségével, s különösen az eladásra kész áru értékével.

Ha a pénz a munkától elvonatik, akkor annak pangását eszközli.

Ha előzőnli a munkát, akkor az egyes munka nemek között oly aránytalanságot idézhet elő, mely azoknak összehatását akadályozván, mozgalmaikra káros befolyást gyakorol. Megtörténhetik például: hogy a pénz túlbősége mellett az élelmi cikkek árai nem leendnek kellő arányban az ipar termékeinek árával, miután egynek vagy a másnak értéke nem a bel, hanem inkább a külviszonyok által határozatatik meg; s így ha az élelmi cikkek a pénz sokasága mellett benn az országban, drágák lesznek s az ipar termékei a külkereskedésben, az általános pénzviszonyok szerint csak olcsó áron lehetnek értékesithetők, már meg van az aránytalanság.

Szóljunk a csere eszközökről.

A pénz képezi azon közvetítő eszközt, melyen értéket értékért venni és becsereálni lehet.

Az érték fogalmából kiindulva, a régibb korban csere eszközül az ércz, korunkban ezen felül még az értékkel nem bíró papír használtatik.

Számtalanok azon előnyök melyekkel a papír — a forgalomban — bír az ércz felett. Egyedüli hátránya értéktelenségében rejlik, ha ezt fedezni lehet, úgy a papír pénz a legalkalmasabb csere eszközzé válik.

Ricardo azt mondja: „a legtökéletesebb államban a pénz papírból van.“

Baudrillard ez állítás ellenében felhozza: „miként

ez egyebet sem jelent, mint gazdálkodást az ércpénz termelésében és forgalmában, mely nagyszerű időkimé-
lést eredményez, s hatalmas tevékenységet szül az üz-
let terén.“

„De a papiroknak — beválthatóknak kell lenniök, közvetlen e, vagy a távolabb jövőben az a körülmé-
nyektől függ. Miért is a papiroknak valódi értéken kell
alapulniok. Ez a politikai gazdaság egyik fő igazsága.“

A földet nem tartja biztos alapnak, s hivatkozik
az *assignáták* szomorú történetére.

„Lehet a föld értékét mozgósítani, lehet azt vala-
mely hitelpapir biztosítékául lekötni, -- mond tovább —
de ez nem helyettesíti a pénzt, mert e papir nem földért
váltatik be, hanem csak újra pénzért.“

A papir pénz nem lehet mind egy jellemű, e pénz-
rendszer barátai is különbséget tesznek azon jegyek
között melyeknek *bank alapítmánya* van (Bank Funda-
tion) és azok között melyek csupán az adójövedelemre
mint előlegek bocsátatnak forgalomba, pénzügyi kifeje-
zés szerint *adó fundatióval* bírnak.

Vannak országok hol mind a két, vannak hol csak
egy neme használtatik. Franciaországban egyedül csak
bankjegy van forgalomban. Legügyesebben tudá Po-
roszország az adó fundatio előnyeit felhasználni, pénz-
tári jegyei egyedül az adóra vannak alapítva és ennek
mértékét eddig túl nem hágták.

Ausztria pedig állam bankjeggyel kezdte, de mi-
dön azt adó alapján túl megszorítá, megalapította a
nemzeti bankot, melynek segélyével beválthatá jegyeit.

Ezeknek előre bocsátása után, elmondom röviden
az országos kölcsönbank elméletére és gyakorlati kivi-
telére vonatkozó nézeteimet.

Törvényhozás útján elrendeltetik *egy országos banknak az országfővárosában leendő felállítása.*

E bank jegyeit oly mennyiségben bocsátandja ki, mely meg felelend:

a) A forgalmi pénz szükségletnek.

b) Azon alapnak melyre kibocsáttatik.

Szükséges, hogy az alapul szolgáló országos javak s birtokok, megbecsülve s körülírva részletesen kijelelve, olyanoknak tekintessenek, melyekhez a törvényhozó testület és a fejedelem hozzájárulása nélkül nyulni szabad ne legyen.

A bank a pénzügy miniszterium egy külön osztályának kezelése alá adatik, mely azt a pénzügyi működésektől elválasztva függetlenül igazgatja.

A bank üzleteiből folyó *nyereség az állam pénztár javára esik.* Kiterjeszkedhetik mind azon üzletekre, melyek a bank intézetek szokásos működését képezik.

Közvetlen összeköttetésben álland az *állam kincstárral*, mert a kincstárba befolyó kincs és ércz segélyével tétetik lehetővé a jegyek beváltása s időnkénti megsemmisítése.

A kamatláb 4, vagy törlesztéssel együtt 5 százalónál magasabb ne legyen.

Midőn egy oly országos bank felállítását hozom indítványba, melynek jegyei érzékészlet biztosítékával nem birva, egyedül azon alapra lennének fektetendők, melyet az országos birtokok és javak nyujtanának, nem czélom új elméletek életbeléptetésével, a pénz ügyben még nagyobb zavart idézni elő, nem a feltűnés viszke-tege, hanem egyedül azon meggyőződés vezérelt, mely szerint, az uralkodó általános pangás, pénzhiány és uzsora rögtöni megszüntetésére más kivihető módot

nem ismerek. Igen tévedne ki azt hinné, hogy állításaim alaposságát tisztán a szaktan szempontjából kívánnám bebizonyítani, én csupán egy gyakorlati módot ajánlok, mely hatalmunkban van, s már az államkormány által igénybe vétetett. Mindazon által megkísérlendem a szaktan általánosan ismert és elfogadott elveire vonatkozó nézeteimnek előadását.

Az állam *egyedüli jogos és igaz kúlforrása mind azon eszközöknek, melyek segélyével az emberek működései között a forgalom fenntartatik.* Mert e működéseket nem szabad függővé tenni egyesek akarától, s az állam munkásai között oly közreható viszonynak kell léteznie, mely egynek más által eszközözlendő kölcsönös sikerét biztosítsa, mit csak úgy lehet utólrni: ha az állam mint az összes érdekek képviselője, határozza meg a főmozgató erőt, mely a munka minden nemére egyenlőn terjeszti ki hatását. Miután pedig a pénz képezi azon erőt, mely a különféle működések mozgását idézi elő, következik: hogy a pénz s ezt képviselő bankjegy mint csere eszköz csak úgy felelhet meg feladatának, ha az összes állam pénzügyi műveletéből származik.

Tapasztalásból tudjuk, hogy a bankjegy nagy hasznot hajt kibocsátójának. Tagadhatlan az is, hogy a bankjegy kibocsátása eredetileg az állam jogai közé tartozik, bizonyítja ezt, hogy e jog egyesekre az állam engedélye által ruháztatik át. — Miután a divó banküzletek s általában a pénz cumulatiojának rossz következéseit nem tagadhatjuk, mit e kis munkám folyamában bebizonyítani igyekeztem; kérdem hol leljük fel azon érvet, melylyel az állam e jogának egyesekre lett átruházása igazolható lenne? Ebből következik: Hogy a bankjegy használata az államra sőt egyesekre nézve

is csak úgy lehet üdvös: *ha azt közvetlen az állam bocsátja ki.*

Az állambank eszméjével közvetlen érintkezésben áll a másik: mely egy *államkincstár felállítását javasolja.*

Midőn ezt javaslatba hozom, nem czéлом az állam gazdaszati tanok által elvetett kincsek összehalmozását ajánlani, nem czéлом szót emelni a régi kor eljárása mellett. De midőn látjuk, hogy az állam, kincseitől megfosztva, nélkülözi azon eszközöket is, melyek a csereforgalom elkerülhetlen kellékei; midőn látjuk, hogy érczpenzünk annyira kisodortatott a forgalomból, hogy az állambank eszméjét elfogadva, nem lennénk képesek jegyeink biztosítását és beváltását eszközölhetni, szükség figyelmünket bizonyos érczkészlet megtakarítására fordítani. Mit következőkép érhetnénk el: *az ország összes bányáiból nyerendő érczkészlet részint mint anyag, részint mint pénz tétessék le az ország kincstárába.*

Az ország főüri hatalmánál fogva, régi szokás szerint a magánosok bányatermékeit váltsa be.

Ez érczkészlet egyrészt az állam bankjegyek alapjának növelésére; másrészt a bankjegyek beváltására lesz fordítandó.

De aztán e kincshez hozzá nyulni — a hatalom főtenyezőinek, a fejedelem és a törvényhozó testület beleegyezése nélkül, — szabad ne legyen.

A kincstárból annyi pénz bocsátassék közre, mennyit az évenként beváltandó bankjegyek, s a forgalom elősegítésére szükséges váltópénz, igénybe veendek.

Azon vád nem érhet minket, melyet a holt tőkék haszonvehetetlenségének szempontjából felhozhatna valaki ellenünk, mert ez intézkedésnek czélja: a forgalmi

pénz közrebocsátása, a bankjegyek beváltása, — kizárja a tőke heverésének lehetőségét.

Még az ércz anyagnak összegyűjtéséből eredhető vád birna némi nyomatékka, ha ki nem mondjuk vala azt: hogy az érczkészlet az állam bankjegyek alapjának egy részét képezendi, az pedig mind egy akár az ércznek, akár az azt képviselő bankjegynek vegyük hasznát a forgalomban.

Ez intézkedésnek hasznáról mindenki meggyőződhetik, ha megfontolja, hogy ez fő emeltyüje leend a bankjegyek hitelének, s azon bizalomnak mely minden pénzügyrendszer főpostulatuma.

A kibocsátandó állam bankjegyek főalapjául kijelöljük: *a status fekvő jószágait s annak minden egyéb javait.*

Ez eljárás hasonlít ugyan ahhoz, melyet a Francia forradalom követett akkor, midőn az assignatákat kibocsátá, de mi ne kövessük nyomról nyomra annak intézkedéseit, s a fekvő javakat oly valami szent ereklyének tartasuk, melynek neve: „ne nyulj hozzám.“ Mert ha kívánjuk az okozat sikerét, ugy annak okát megtámadni nem szabad. Nagy és tanúságos azon leczke melyet e tekintetben a történelem nyujt.

E műtételnél elkerülhetlen szükség van az állam javakra, mert az uj gazdálkodás kezdetén érczpénz és kincsek hiányában, — egyedül az állam jószágok azok, melyek a bankjegyek biztosítására használhatók. E műtétel módja egyszerű: az ország össze iratja s megbecsülteti minden ingatlan vagyónát, s ezen alapra kibocsát papirpénzt.

Konek statistikai adatai szerint az osztrák biro-

dalom jószágainak kiterjedése 578 □ mértföld, melyek évenként brutto 18, netto 3—4 milliót jövedelmeznek.

Holdak szerint, e térmennyiség 5,780,000 kataszt. holdat tesz. Ebből könnyen kivonhatjuk azt, mi a magyar korona tulajdonához tartozik.

Egy 1600 □ öles kataszt. holdnak becsárát, a regálék, fundus instructus, bánya és a só jövedelem tőkénének hozzá adásával nem többre mint csak 100 ftra téve kiderül: hogy az összes államjavarak a legkisebb számítás mellett körülbelül 578,000,000 frt értéket képviselnek.

Nem tartom magamat arra jogosítva, hogy a birodalom pénzügyének színvonalára emelkedve, ezen elméletnek gyakorlati alkalmazását az egész birodalomra kívánám kiterjeszteni, mert lajtántúli testvéreinknek e részbeni önnállását elismerem és biztosítani óhajtom.

De másrészt kijelentem, hogy a midőn az ügyet a magyar korona országok függetlenségének szempontjából taglalom, azzal számunkra szabadalmat nem követelek.

Mert az állam gazdasági elvek s eszmék, nem lehetnek egy ország szűk határaihoz szabva.

Beillenek azok ugy az összes birodalom, mint az öngazdálkodással bíró egyes tartományok vagy országok keretébe. És habár meg vagyok arról győződve, hogy ezen eszmék alkalmazása a birodalom pénz ügyeiben is üdvös reformot idézne elő, de mivel ez, oly fennálló viszonyok felforgatását *eredményezhetné*, mi által a beavatkozás rossz színben tűnhetnék fel, egyedül a magyar korona országok körében kívánok maradni.

A kibocsátandó bankjegy mennyiségéről jelenleg

nem szólok, hogy az túl nem haladhatja a javadalmak értékét, az magától értetik.

Azt hiszem, hogy hazánkban egy pár száz millióval nagy dolgokat lehetne mivelni, minek 5⁰/₀ kamata pedig szép jövedelmet biztosítana az ország számára, főleg ha összeköttetésbe hozatnék oly miveletekkel, melyek az árvapénzek kezelése s más betételekből származható jövedelmekre vonatkoznak. E tekintetben a szervezendő *megyék hadipénztárai* — mind az árva pénzek mind betételek s megtakarított fillérek — *gyűjtő pénztárak*ul szolgálhatnak, honnan a pénz nagyobb kikerekített összegekben az országos pénztárba lenne átteendő, vagy rögtön kölesönképen kiadandó. Oly részletezések ezek, melyeknek vitatása jelenleg idő előtti volna.

Én elvet mondok ki, minek alkalmazása a körülményektől függ.

Azt hiszem ez intézkedés nem hatna nyomasztólag a pénz mérlegére, miután a forgalomban levő bankjegyek időszerinti beváltásának különben is be kell következnie, miáltal az egyensúly helyre lesz állítva.

* * *

Feljebb említém, hogy a történelem sok példát nyújt számunkra, hol ily s hasonló kísérletek és rendszerek bukása van feljegyezve. Nem lesz felesleges figyelmünket azon okok vizsgálatára kiterjeszteni, melyek hasonló intézkedések sikertelenségét idézték elő.

Skótiában, mint jelenleg nálunk, nagy volt a pénzszükség, midőn ennek elhárítása szempontjából Law egy tervet adott be a parlamentnek, mely szerint: a fekvő birtokok becsértékének erejéig papir pénz kibocsátása ajánlatik. A parlament e tervet el nem fogadta. De

később frankhonban XV-dik Lajos kiskorúsága alatt 1716-ban, a kormányzó Orleánsi herczeg adá meg az engedélyt Lawnak egy párizsi bank alkotására. Egy évvel később jött létre a nyugat Indiai kereskedelmi társulat és a bank alaptőkéjét e társaság rendelkezése alá bocsátá.

E kereskedésből remélt nagy nyereség, okozzá e banknak *állam intézetté* lett átalakítását. Itt találkozunk azon eszmével, mely szerint az *állam egy pénz intézetnek* kezelő gazdája lön.

Ez eredményében megbukott rendszer szülé azon általános s a pénzintézetek alkotásánál, jövőben irányul szolgáló, a mai napig fennálló meggyőződést, hogy az állam semmi üzérkedő pénzintézet kezelésébe közvetlen részt nem vehet.

Hogy megítélhessük e rendszer hiányait, s bukásának okait, szükség annak történelmi lefolyására egyfutó pillantást vetnünk.

Az állam közvetlen pártfogása alá helyezett, s nagy privilegiumokkal felruházott nyugatindiai kereskedelmi társulat, s az azzal összekötött remények a közönségre bűvszerű hatást gyakoroltak.

Mindenki igyekezett készpénz erejével ahhoz hozzájárulni. Az arany és ezüst tömegesen folyt be a bank pénztárába, s onnan a külkereskedésbe, mitől arany hegyeket várt a közönség.

De miután az aranyhegyek létre nem jöttek, s a kereskedés kiterjedése a pénzt mind inkább elnyelte, a boldog álmából felébredt közönség, azon vette észre magát: hogy az eredetileg kibocsáttatni határozott száz millió bankjegy, ezer millióra szaporodott, az ércpénz pedig egészen kifogyott.

A bank üzlet elenyészett a kereskedelem sokféle szövevényes működéseiben, mely az ország tőkáját és ércpénzkészletét elnyelte, s a helyett értéktelen papírpénzt és részvényeket hagyott hátra.

Ily viszonyok között mit sem használtak a kormány kényszer lépései és rendeletei, melyekkel a papírok értékének sülyedését akará megakadályozni, s a rendszer bukása elkerülhetlen lön.

E kitünő tehetségü pénzügyér nagy horderejü terve hajótörést szenvedett, azon hibákon, melyek az összehalmozott üzérkedés természetes kifolyásai voltak.

Szóljunk az *assignatákról*, a francia forradalmi kormány papírpénzéről.

Ezen papírpénz történetéből láthatjuk meg azon hibákat, melyek annak bukását eszközlék.

A könnyen ítélő tömeg, az okok vizsgálatával nem szeret bibelődni, pálczát tör a francia forradalom azon intézkedése felett: mely az állam által közvetlen kibocsátott papír pénz használatát léptette életbe.

Az assignáták szomorú sorsa rettenté vissza a népeket, s különösen a népek nevében működő kormányokat, az öngazdálkodás ezen módjától, mely a papírpénz kibocsátása által az államoknak szép jövedelmet, az egyes polgárok adóterheinek megkönnyítését eszközölheté vala.

A francia nemzetgyűlés 1789-ben azon czélből hivatott össze, hogy a kormányt szomorú állapotában támogassa. A forradalom a hatalmat az ő kezeibe tevé le. Hitelhiány, üres pénztár, három ezer millió frank állam adósság volt az a mit a forradalom kezdetben előtalált. Ily állapot rendkívüli intézkedéseket vett igénybe. Az állam bukás kikerülése tekintetéből a nemzet-

gyűlés kibocsátá az *assignatákat* ezen papírpénzt, vagy is a nemzet vagyonára szóló utalványt.

A nemzetgyűlés ki akarta elégiteni hitelezőit, hogy ezt végrehajthassa, elvevé a papok jószágát, s ezt az ország javaival együtt áruba bocsátá, a helyett pedig a papokat az állam pénztárából rendelé fizettetni.

E jószágok eladása a következő terv szerint eszközöltetett: az egyes birtokok azon községekhez osztattak, melyek közelében feküdtek, s a községeknek kötelességévé tétetett azoknak részletezése, és eladása.

A községek a birtok árának lefizetését törlesztés útján eszközölhették, az állam pedig viszont községekre szóló utalványokat adott ki, melyek municipalis papiroknak, s törvény által *assignatáknak* neveztettek.

Az állam azért választá a községeket közvetítőkül, mert a községeknek nagyobb volt hitelök, mint azon időben magának az államnak. Hogy pedig az *assignaták* forgalma biztositassék, azok kamatozóvá tétettek.

Az *assignaták* kibocsátása és használatánál elkövetett hibákat a következő pontokban adhatjuk elő:

E papírpénz hitelét fenn nem tarthatta, mert azon javak melyek alapúl szolgáltak eladattak.

Az eladás modora rosz volt s nem szülte meg a kívánt eredményt, mert a fekvő birtokoknak ily nagy mennyiségben lett áruba bocsáttatása az eladási ár esését idézte elő.

A forradalmi idők s viszonyok bizonytalansága vissza rettenté a közönséget a jószágok vételétől.

A forgalmi pénzt a gyakorlatban nem pótolta, s így nem felelt meg azon főkelléknek, hogy mint csere eszköz használható lett volna.

Az assignát mint fekvő vagyronra szólló utalvány, csak birtok vételre, vagy állam adósságok törlesztésére volt fordítható.

Csökkenté az assignát hitelét, annak rendkívüli szaporítása, továbbá azon erőszakos intézkedés, melyel az uralkodó hatalom értékének sülyedését megakadályozni kívánta. Mert az akkori kormánynak egyéb pénze nem lévén, annak forgalmát kényszerítő módok által kellett fenntartania.

Nem csoda tehát, hogy az assignát ily hibák mellett hitelét vesztvén, a forgalomban mint, csere eszköz nem felelt meg feladatának.

Ezen papirpénz bukása sok ideig tartó ellenszenvet gerjeszte az állam ily nemü gazdálkodása ellen. Csak az újabbkor nemzetgazdainak sikerült némileg kijelölni azon kört, melynek korlátai között az államjegyek kibocsátása megengedhető.

A szaktudósok a jegyadósságnak több neméről tesznek említést. Munkám szempontjából különösen azon különbség kitüntetésére szoritkozom, mely a *bankjegy adósság* (Banknoten-Schuld) és a *kincstári jegyadósság* (Kassenschein-Schuld) között létezik.

A felállítatni javasolt országos bank jegyei is ez utóbbi kategoriába tartoznak, ha bár a földalap- és a kincstár azoknak bankalapítmányi biztonságot is nyújt.

A *bankjegy adósság* onnan ered, ha az állam egy, jegy kibocsátási engedélylyel felruházott bankintézet papirpénzét veszi kölcsön. E műtétel következő módon szokott eszközöltetni. Egyrésről a bank elvállalja azon kötelezettséget, hogy az általa kibocsátott, s az államnak kölcsönzött bankjegyek beváltását ércpénz-

zel eszközölni; másrészt az állam forgalmi képességgel ruházván fel a jegyeket, azok vissza fizetésére nézve a banknak bizonyos biztosítékot nyújt.

Most kérjük miben rejlik az állam eme biztosítéka? Nemde azon visszafizetési kötelezettségben, melyet a kormányzás formáinak sokfélesége mellett vagy a fejedelem s kormány saját szakállára, vagy alkotmányos formák között a nép képviselői közbenjárásával, vagy mind a két tényező egyetértve vállalnak el. Nem tétetik-e tehát a kibocsátott és forgalomba jött bankjegyek hitele, sőt az egész tőke adósság létele, függővé az állam azon akaratától, melyszerint nagyobb vagy kisebb készséggel kívánja kölcsönének törlesztését eszközölni? Nem függ-e a jegyek forgalmi képessége az állam ezen garantiájától? Már magában a bankjegy kibocsátási engedélyben — melylyel a bankot felruházta — rejlik a jegynek egyik legnagyobb biztosítéka és forgalmi képessége. Az állam itt is a főtényező, mely a jog átruházás által adja meg a bankjegynek azon tulajdonságát, mely nélkül, minden a pinczében heverő arany rudak mellett sem felelne meg azon czélnak, hogy mint csere eszköz a forgalomban használható legyen.

És mi hasznot huz az állam ezen garantiáért? Azt, hogy néhány forintot érő papirért, milliókat fizet kamat fejében. Azt, hogy kötelezvényeit még ez úton sem képes másként mint 30 száztóli veszteség mellett eladni. Ezt nevezik azután finantz operatióknak!

A kincstári jegy adósság pedig akkor támad, ha a status a bank közbenjárása nélkül, önmaga bocsát ki pénzjegyeket. Minden ilyen jegy azon kötelezettséget foglalja magában, hogy az állam által beváltandó, vagy minden fizetéseknel elfogadandó leszen. A bankjegy és

kinestárijegy (Kassenschein) között *Stein* azon különbséget látja: hogy a bankónak az intézet által kölesözött beváltási valószínűsége annak hitelét növeli, ellenben az állam pénztári jegynek előnye egyedül abban áll, hogy a közpénztáraknál fizetés gyanánt elfogadtatik. Az adósság e két említett neme között pedig azt a különbséget állítja fel: hogy az első esetben az állam adósa a banknak, ez viszont adósa a jegy tulajdonosnak. A másik esetben pedig az állam adósa a jegytulajdonosnak.

Kérdjük tehát, hogy mi a különbség e két műtettel között? Az hogy az első esetben az állam kamatot fizet bankhitelezőjének; holott a másik esetben csak előleget tesz jövő jövedelmeire, mitől kamatot nem fizet. A különbség tehát jelenlegi viszonyaink mellett, — midőn körülbelül 120 milliót fizetünk — adósságok kamatai fejében, — igen nagy. A kinestári (állam- vagy pénztári) jegyek kibocsátása által támadt állam adósság tehát véleményem szerint a legolcsóbb és legkényelmesebb — mert erre nem kell biztosíték nem kell szerződés a pénzüintézetekkel, nem kell kamat fizetés.

De elismerem, hogy van hátránya is, mely veszélyekkel van összekötve, — mihelyt rendeltetésének határát túlhágja.

Stein ez adósságnemnek érdekes történeti leírását következőkép adja elő:

„Eleinte azt hitték sokan, hogy e jegyeknek értéke az állam akaratától függ, mely annak a forgalomban hitelét biztosítja, mintha a pénzverés — mely által az érez pénzzé válik — adná meg annak értékét.“

„Az állam szüksége volt a mérték a jegyek kibocsátásánál. Tulmenvén az adófundatio vagy adóelőleg határán, a jegy értéke oly arányban süllyedt, a mennyi-

ben az adóalapot felezte. Ezen hiányt kényszerrel akarták pótolni. Az erőszak itt sem mutatkozott jó eszköznek a bizalom helyre állítására.“

„E zavarból aztán — mond tovább — rendesen úgy szoktak menekülni, hogy valamely bankkal kötött szerződés nyomán ezen állam jegyeket felcserélik bankjegyekkel. És itt a bank adósság alapja.“

Igy történt Ausztriában is. Innen keletkeztek azon jegyek, melyek bankfundációval birván egyszersmind az adó fundatió alapján államjegyekké váltak.

Kiderül, hogy az ily jegyek hitele azon két fundation (alapítmányon) nyugszik, melyet egy részt a bank érczkészlete, másrészt az állam adó követelése nyújt.

A bank tehát, mely a bankjegyet adja, kamatot huz oly hitelért is, mely nem az övé, hanem az állam adófundatiójának kifolyása.

Ez azon anomalia, melylyel én megbarátkozni nem tudok. Igaz ugyan és kétségbe nem vonható pénzügyi axioma az: hogy az adófizetési képességgel (Steuerfundation) felruházott jegyek nagyobb hitellel birnak, ha azok még egy bank által is biztosittatnak, vagyis egy bank közvetítése által jönnek forgalomba. De kérdem, hogy miből áll azon biztosíték, melyet a bank az államnak ad cserébe azon forgalmi képességért, melylyel e jegyeket felruházta? Mig a bankjegymennyiség az érczalap értékét tul nem haladja, addig csak meg van a biztosíték, sőt azon elv is mentve van, mely szerint az ércz könnyen pénzzé tehető lévén, a jegy bármikor beváltható. De hogy áll a kérdés akkor, midőn egy bank érczkészletének értékét többszörösen felülhaladó jegyei hozatnak forgalomba? Hol itt a biztosíték? Azon papirokban, melyek váltó vagy záloglevél képében képezik a

jegyek alapját. Hogy áll meg tehát a szaktudomány azon érve, melyet *Baudrillard* a földnek nehéz mozgósításából merít, s mely, a bankjegynek könnyü beváltásából következtetve, kimutatná azon előnyt, mivel ez esetben a modern bankjegy birna oly kincstári jegyek felett, melyeknek alapját a föld vagy más ingatlan vagyon képezné? Miután pedig tudjuk, hogy ez eset általános egész Európában s minden bank üzleteiben tulmegy érzékészületének határán, kiderül a föld alappal biró s általam ajánlott bankjegynek életre valósága.

A záloglevél, váltó vagy kötvény sat. oly portéka, mint a föld, melyet előbb el kell adni, hogy érte cserébe pénzt kaphassunk.

Ha már most látjuk, hogy érzünk nincs, melyre bankjegyet nyomathatnánk, ha látjuk, hogy azon bankok, melyeknek érzök van a pinczében, vagy oly intézetek, melyek alaptőkéjüket többszörösen felülhaladó összegeket forgatnak, érczet, sőt pénzt sem adnak kölcsön, hanem csak értéketlen papírt, melynek hitele vagy azon a földön, vagy az államkölesönöknél annak garantiáján alapszik, mit a kölcsönvevő nyujt számára; nem látom át az okát, mért kellessék a pénzüzleteknél ezen túl is oly fenálló rendszerekhez ragaszkodni, melyeknek a gyakorlatban semmi üdvös eredménye nem volt?

A divó nemzetgazdasági elvek szerint a pénzintézetek életerejét és alapját a nemes érc képezi s mint ilyen korunkban kizárólagosan használtatik, mert azzal, mint már említve volt a bankjegyet bármikor könnyen lehet beváltani. De épen e tulajdonsága szülé meg azon veszélyt, mely bizonyos zavargós időben a jegyek *tömege visszaoltyásából* ered, mi a biztos de időhöz kötött beváltás módja mellett elkerülhető. Az ércz, mint ingó

érték ugyan könnyen pénzzé tehető, de tova is szállítható, s így az erőszak megtámadásai ellen nem nyújt oly biztosítékot, mint az ingatlan birtok.

Az állandóság hiánya ellensúlyoz minden előnyt, melyet az ércz alapon nyugvó bankjegyek nyújtanak. Honnan erednek azon gyakori pénzkrisisek, melyek a legrendezettebb államokban is előfordulnak? *A bankjegyek visszaözléséből*, mi természetes következménye oly intézménynek, hol a beváltási kötelezettség könnyű és bizonyos meghatározott időköz szabva nincs.

Innen erednek azután azon számtalan bajok, melyek nemesak egyesek, de az államok pénzügyére is károsan hatnak.

Az ingatlan alapra fektetett s bizonyos évi törlesztés útján beváltandó pénzjegyek használata mellett ily esetek nem fordulhatnak elő. Így érhetjük el a csereeszköz állandóságát, vagyis a pénz azon tulajdonsága biztosítandja a forgalmat s a társadalmat a finanziaális zavarok ellen, melyre a rendkívüli idők esélyei hatást nem gyakorolhatnak.

Sokan fognak megütközni azon, hogy midőn papírpénzünk több száz millióval szaporított, épen akkor ismét új és több papírpénz kibocsátása hozatik javaslatba. És habár kénytelen vagyok megjegyezni, hogy e kis munka a legújabb osztrák pénzügyi intézkedés előtt iratván, abban nem csekély akadályra talált, de miután erős meggyőződése az:

a) hogy a divó pénzügyrendszer folytatása nemcsak itt, hanem az egész civilizált világban a legnagyobb zavarok szülője leend.

b) Hogy a pangásra jutott reális munkának elke-

rülhetlen szüksége van az állam közvetítése által nyerhető segélyezésre.

c) Minthogy pedig a fenálló pénzviszonyok között minden lehető pénz, melyet a tőzsérek és bankárok adhatnak, oly drága, hogy azt segélyül felhasználni nem lehet; oly eszközhöz kell nyulnunk, mely hatalmunkban van, s mely már, habár nem alapos formában, de tetteleg az uralkodó hatalom által életbe is léptetett.

Azt mondják sokan, hogy pénz van elég, s csodálkoznak, hogy lehessen a létező bankómenyiség mellett pénzhiány miatt oly keserű panaszokat emelni?

A bankjegysajtók folytonos és gyors működése ez állítást igazolni látszik, de a gyakorlati élet megdönti az elmélet legerősebb érveit is. Sajátszerű és megfoghatatlan, de úgy van. Tény, hogy a pénz bősége mellett még sincs pénze annak, kinek szüksége van rá.

Helyesen jegyezik meg némelyek, hogy az anyagi jólét nem a forgalmi pénz bősége hanem a *forgalom sokszorozása* által eszközöltetik. Nem szükség, hogy sok pénz legyen a forgalomban, de szükség, hogy a kevesebb pénz gyakran megforogjon. De hát mért nem forog a sok pénz azon körben, melyben a termelés terén az általános vagyonosodást növelné? Mert egy tulnyomóan földmivelő országban a pénz nem foroghat oly sebesen, mint az iparos és kereskedő népeknél. A párhuzam itt nem állja ki a próbát. Mindezen s hasonló okokat igyekeztem én munkám folyamában kutatni.

Midőn bizonyos általános nemzetgazdasági axiómákra hivatkozunk, nem kell megfélekedoznünk arról, hogy itt különösen szegény magyar hazánkról van szó, hol a termelő már munkájának folytatására szükséges alaptőkéjének nagy részétől is megfosztatott.

Igaz, hogy épen e nemzetgazdasági igazságok áthágásából következtek nagy részben minden bajaink. Igaz az is, hogy ha azok, kik eddig rólunk nélkülünk kezelték a pénzügyet, elkövezték a sok hibát, abból nem következik, hogy mi utánozzuk azok ballépéseit. De az is igaz, hogy egyedül az axiomákrain hivatkozással nem fogunk a zavarból menekülni. Már kérдем, elősegítjük-e például — a nemzetgazdászok legfontosabb ágánál a földmivelésnél a forgalmat és haladást azzal, ha kimondjuk, hogy *érez hiányában bankot nem állíthatva, nem gondoskodunk az idők viszontagságai s az állam túlkövetelése által lesújtott földbirtokosok emeléséről? És mivel az elmélet ellen vétenénk, ha az állam fekvő vagyonára bankjegyet bocsátanánk ki, ezentúl is azoktól vennénk a drága pénzt kölcsön, kik saját realitásunk, vagyonunk vagy hitelünk alapján üzérkednek velünk?* Ez az okoskodás úgy áll az állam mint egyesekre nézve.

Állapotunk rendkívüli s így rendkívüli segílyt igényel. A biztos és hosszás gyógmód alatt elvérzik a nemzet. Elvérzenek a nép azon tényezői, melyek a productiv munka által hivatva vannak a közvagyonosodás és haladás előmozdítására.

Ily bajokkal szemben, oly gyógmódra kell figyelmenket fordítanunk, mely habár méreg képében, megmenti a beteget a rögtöni haláltól.

Mondám, hogy már sokszor nyultak a népek e gyógmódhoz, hogy nem használt, annak oka az volt, mert visszaéltek vele.

Mondhatná valaki, hogy azon aggodalom, melyet jelen állapotunk gerjeszt, megecfölható az által, hogy a meglevő vagyon s érték el nem enyészik, és aunaak egy kézből másíkba vándorlása subjectiv jelleménél fogva,

nem bir a tárgyilagosság érvének azon fontosságával, mely a statusnak ily rendkívüli intézkedését igazolhatná. Ez okoskodás némi sulylyal birna, ha nem látnók, hogy az elszegényedés általános, és a nép minden osztályában észrevehető, s ha nem látnók, hogy a vagyon, a pénz, a forgalom egyedül az inproductiv üzletekben öszpontosul.

De vizsgáljuk, mi lehet ez általam javaslott pénzügyi intézkedés eredménye. Az többféle lehet, nevezetesen: *mely az államra s egyesekre, a közelebb vagy távolabb időben terjesztendi ki hatását.*

A legközelebbi eredmény igen kecsegtető. Saját viszonyainkat tekintve, egy magyar országos bank felállítása számtalan előnnyel bir.

1. *Módot nyujt az ország előleges költségeinek fedezésére.*

2. *Megmenti az államot a kölcsönöknél divó bankárok drága közbenjárásától, mi által lehetőségessé válik az adóságcsinálás rendszerének megszüntetése.*

3. *Az állam pénzszükségét bankjegyeivel fedezhetvén,*) a kamatfizetés terhétől jövőben megmentetnék.*

4. *Az országos bank üzleteiből folyó nyereség egy jelentékeny jövedelmi forrást nyitna az állampénztár számára, mi által az adó leszállítása kilátásba helyeztetik. **)*

*) Értve bizonyos határig, s a törvényes tényezők befolyásával.

**) Felszámíthatlan azon haszon, mely egy körülbelül 200 millió forint alaptőkével rendelkező bank: letéti, leszámítolási, váltó s más üzleteiből, nem különben a kölcsönképen kiadandó pénz kamataiból merithető. Feltéve, hogy az adóelőlegezés útján felhasznált pénzt az állam mindig visszatérítendi.

5. Az ország kincstárában összegyűjtendő kincsek né mely eshetőségek alkalmával jó szolgálatot tehetnének.

De legnagyobb lesz az eredmény, melyet az olesó pénz használata a társadalom s a munka terén eszközlend.

6. Megszünteti az uzsorát.

7. Meggyériti az inproductiv üzletek mindenféle nemeit.

8. Azt eszközlendi, hogy a pénz — miután kölcsönök útján nagy uzsorával nem lesz forgatható — hasznos és productiv foglalatosságokba fog fektettetni.

9. Az általános termelés emelése ellensúlyozandja a tőke azon már említett káros befolyását, melynek inproductiv iránya szüle nagy részben anyagi bajainkat.

Teljes hitem az, hogy ez intézkedés a közelebbi időben üdvös befolyású leend.

Miként fog e befolyás a távolabbi jövőben mutatkozni, ez egyedül azon bölcsességtől függ, melyet az ország a jegyek kibocsátásában követend, minek legnagyobb biztosítékát látjuk az alkotmányos élet azon formáiban, miszerint a nemzet pénzügyét maga rendezheti.

Rendezett pénzügy, s a nép képviselőinek ellenörködése mellett oly visszaélésektől tartani nem lehet, melyek ez intézkedések meghiusulását vonhatnák magok után.

A jegyeknek, kilátásba helyezett időnkénti beváltása fenntartandja azoknak hitelet.*)

*) A beváltás, törlesztés s megsemmisítés, a szokott módon történhetik. Egy része évenként a forgalomba bocsátandó vert ércpénzzel lesz beváltandó. A jelzálagra kölcsön adott jegy a törlesztés aránya szerint vonható ki a forgalomból sat.

De történetük bármi, jelen szomorú helyzetünkben nem arról van szó, mi leend sorsa a jegyeknek, a távolabbi időben, erről a későbbi ivadék gondoskodand: most szoros kötelességünk az élő nemzedéket megmenteni az enyészettől. Hibás mulasztás lenne az, ha a netán bekövetkező zavarok félelméből a jelent kifelejtőnk számításunkból.

Az elmélet előadása után még a javaslat gyakorlati részét illetőleg kell némelyeket felhoznom. Ha nem tévedek a statisztikai számítás szerint az osztrák birodalomban a mai napon körülbelül 700 millió bankjegy van forgalomban.

Ebből 360 millió a bécsi nemzeti bank, 340 millió az állam terhére esik. Ez már magában véve oly összeg, mely sokkal túlhaladja a legnagyobb s leggazdagabb államok forgó papírpénzét. A bécsi bank jegyei annak vagyonértéke által vannak biztosítva, s a szerint beválthatók, s a bank kötelezettsége nyomán beváltandók is. Az államjegyek egyedül a jövedelmekre szóló előleget képezvén, azoknak törlesztése a mostani viszonyok között, hol a fenálló terheket sem képes elviselni a nép, nagyobb gondot ad.

Annyi bizonyos, hogy a bécsi bank 10 év múlva a privilegium megszűntével jegyeit beváltani köteles s így a 360 millió ki megy a forgalomból, s hogy pedig ezen kötelezettségének megfelelhessen, azt nem halaszthatja az utolsó évekre, a beváltást rögtön el kell kezdenie, s így mindezen műtétel, mind pedig annak lehetősége,

Ezen felül a kisorsolás s más hasonló miveletek állnak készen egy pénzügyér rendelkezésére, melyek már inkább az ügy műtani részére vonatkoznak.

hogy az államjegyek vagy egy rendkívüli adópótlék vagy az adósság állandósítása által időközönként a forgalomból kivonhatók, nem hátráltathatják a javasolt országos bank mielőbbi életbeléptetését.

Egy ily országos bank létesítésének szükségét már sokan vitatják, s habár különböző formában és alapon több javaslatok tétettek közzé. Sok tekintetben figyelemre méltónak tartom *Bastler tudor tervét*, melyet legközelebb kiadott röpiratában ismertet meg velünk.

A forgalmi pénz mennyiségéről szólván, azt az osztrák birodalom számára 1300 millióra teszi, állítását következőkép indokolja:

„Nemzetgazdasági elvek szerint egy állam pénzmennyiségének meghatározására vonatkozó számítás mutatja, hogy a vevő és fogyasztó erőnek következőleg ezek kezében lévő csereeszköznek, arányban kell lenni az eladásra kész termelt vagyon értékével, mely egy civilizált államban, az összes termelés egy negyedére tehető. A forgalmi pénz mennyiségének meghatározására tehát szükség mindennek előtt: a birodalom összes termelésének mennyiségéről egy megközelítő számítást tenni. Ezt onnan tudhatjuk meg, ha az évi fogyasztás értékének számát a lakosok számával sokszorozzuk. E fogyasztást fejenként 150 forintra téve, 35 millió lélek után annak értéke 5250 millióra fog rugni. A feljebb előadottak szerint tehát ezen összegnek egy negyede jelezi az osztrák birodalom forgalmi pénzszükséglet számát, mely 1300 millió forintban tűnend fel. Ha megfontoljuk — mond tovább — hogy ezen összegből az állam 531 milliót vesz igénybe, kiderül, hogy a sokféle s körülbelül 10,000 millió forint forgalmat képviselő üzletek lebonyolítására a felmaradt 769 millió nem lesz felesle-

ges. És ha hasonlatot vonunk a kellő és fenálló, főleg a porosz háboru előtt létező pénzviszonyok között, a szükséglet még követelőbb alakban tűnend elő. Hogy is lehetett volna a fenálló 245 millió forgalmi pénzzel egy oly nemzetgazdaság forgalmát közvetíteni, melynek évi termelése legalább is ötször akkora?"

Hogy a pénzhány meg volt, az tagadhatlan, azt is tapasztaljuk, hogy az új bankók forgása már több élénkséget idézett elő, s ha a forgalom lassúságát is hozzáadjuk, minek okait már előbb vizsgáltuk, úgy ez okoskodás nem lesz alaptalan.

Bastler finantz terve elvben nem igen különbözik az enyimtől, csak a kivitel némely részleteiben. — Ő is a fekvő birtokot veszi a jegyek alapjául, de az állam bankká átalakítandó bécsi nemzeti bank közvetítésével akarja pénzügyi mütételeit keresztülvinni.

Én egy finantzális tekintetben a bécsitől független, s közvetlen Magyarország kezelése alatt álló, s annak jövedelmező, az ország fővárosában felállítandó bankot hoztam indítványba, azért tervének lényeges vitatásába nem ereszkedem.

A tervezett országos bank alakítása nem zárja ki közvetlen, vagyis nem tilthatja el törvényileg más pénzintézeteknek fenállását; mert az állam okszerűen nem zárhat ki senkit valamely nemzetgazdasági működésből. Azon körülmény, hogy a verseny nehezítésével károsan hatna ez intézetek sorsára — ily közérdekű czél mellett nem jöhet számításba. *)

*) *Salus reipublicae suprema lex esto.* Sokszor felhozták ezt ellenünk; mondjuk el egyszer mi is önérdékünk támogatására.

Az állam egyedül eredeti ősjogát lépteti életbe, vagy a mennyiben az mások által gyakoroltatnék, visszaveszi. Az állampénz alapján folytatandó üzérkedést pedig szabadon hagyja mindenki számára.

Honunkban e téren egy intézetre sem támad hátrány vagy jogfosztás. Miért egyedül magunkat tekintve, könnyen elbánnánk ez eszmével. De mivel mi is oly pénzzel élünk, melynek kieserélését szándokunk eszközölni, szükséges azon bankintézetre is kiterjeszteni figyelmünket, melynek az osztrák állam körében egyedül van joga bankjegyek kibocsátására.

Az osztrák nemzeti bank szabadalmának tartama, mint előbb említők, bizonyos évekre terjed, mely jogilag gátolhatná egy ideig az új rendszabályok életbeléptetését.

De a birodalom pénzügyi állapota által indokolható szükség, s a banktársulatnak — egy bekövetkezhető megrázkódtatás által — veszélyeztethető érdekei kivánatosá teszik, a méltányos kiegyenlítést.

A bankmonopoliumnak meg kell szünni, csak az a kérdés, előbb-e vagy utóbb?

A birodalom zilált pénzügyi helyzetéből két eset fejlődhetik ki:

Vagy állambukás, mely a fenálló viszonyoknak erőszakos és tökéletes felbomlása mellett egyéb veszélyeknek is lehet szülője.

Vagy az alkotmányosság és autonomia útján, (melyet közügyi fogalmaink szerint a dualismus fejez ki) a pénzügyeknek leendő rendezése.

Meg lehet, hogy élére állítottuk a kérdést, a midőn a statusbukást bekövetkezhetőnek mondjuk.

Meg lehet, hogy jelen szorongatott állapotunkban

egy rémet látunk, melynek kísérteties alakját elfujja szemeink elől a jobb idők szelleme.

Meg lehet, hogy e bukás nem áll közel hozzánk, mint mi gondoljuk. De kimondjuk — a viszonyokból meritett — azon meggyőződésünket: hogy a pénzügyi bukás, a *jelenlegi gazdálkodás mellett* előbb utóbb elkerülhetlenné válik.

Mondjuk pedig ezt minden mellékgondolat nélkül, azon tiszta, jó szándékból, melylyel önmagunk s az örökös tartományok népei iránt viseltetünk.

Mondjuk ezt a nélkül, hogy leverőleg kívánnánk hatni az osztrák statusférfiaknak, az állam rendezését célzó törekvéseire s reményeire.

S e tiszta szándokunk érzetében kimondjuk továbbá:

1-ör. Hogy az absolut hatalom által kezdeményezett fenálló pénzügyi rendszernek s gazdálkodásmódjának, — a népek által alkotmányos uton leendő támogatásában — az osztrák állam népeinek anyagi halála rejlik.

2-ör. Félretéve minden politikai és nemzetközi elvek feszegetését, egyedül tárgyunkra szorítkozva, ki kell mondanunk: hogy a fenálló pénzügyi alapokon az *osztrák állam népeinek tartós egyetértése nem eszközölhető.*

Kötelességünknek tartjuk figyelmeztetni Lajthán tuli atyánkfiait is azon veszélyekre, melyek e gazdálkodás támogatása által támadhatnak.

„*Rendszerváltoztatás.*“ ez legyen jelszavunk! önfentartási kötelességünk parancsolja ezt.

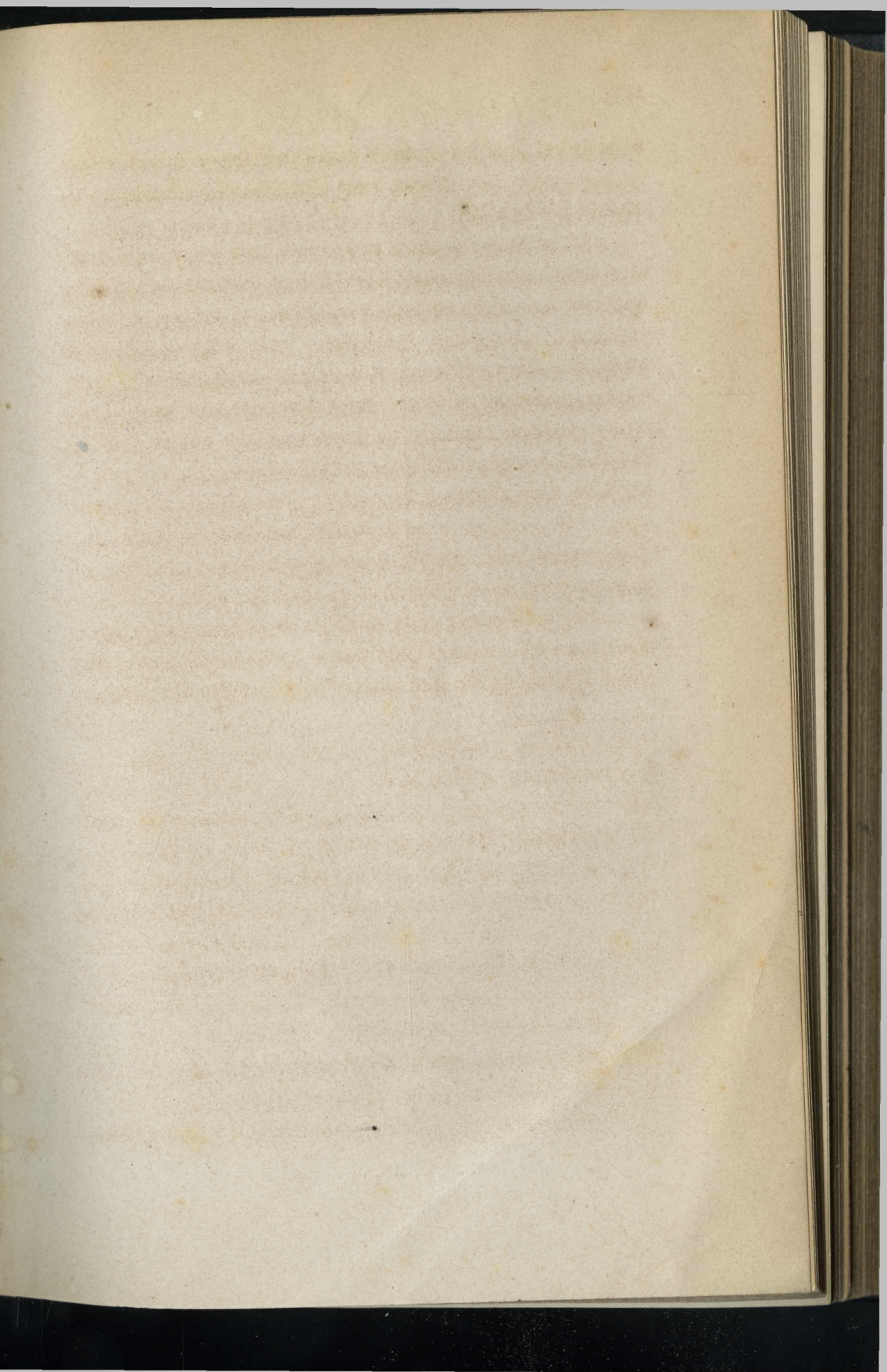
Hogy a jelen állapotból becsületes uton, azaz a rablást kikerülve a vagyonbiztonság elvének fentartása mellett kimenekülhessünk, szükség mindenek előtt a kiegyenlítés terére lépnünk. Oly kiegyenlítést értünk,

mely mind a bécsi nemzeti bank méltányos követeléseit, és jegyeinek beváltását, mind az államhitelezők kielégítését eszközölje.

Az államadósságok törlesztésének vagy az életbe léptetendő dualismusból kifejlődhető elosztásának, valamint azon terveknek bonczolgatása — melyek az adósságoknak nominalis értékükre való vagy a kamatok leszállítására vonatkoznak, nem e kis munka köréhez tartozván, jelenleg röviden csak azt jegyzem meg, hogy történjék bármiként a pénzügy rendezése, annak legfőbb és elkerülhetlen feltétele azon *elvekben* rejlik, melyek az *uralkodó nagy tőkéknek káros befolyását mind az állam mind az egyesek pénzügyi miveleteiben elkerülhetővé teendik.*

Akkor remélhetjük, hogy jövőre a nép nem fog elhalmoztatni a kamatadózás elviselhetlen terheivel, s hogy az egyes munkatényezők könnyű és olcsó segílyt nyerhetnek az új bankrendszer azon üditő forrásából, mely ezenfelül még az állam részére szép jövedelmet is biztosít.

Dr. BALLAGI GÉZA.

LAUFFER VILMOS

kiadásában megjelent
Magyar

ORSZÁGGYÜLÉSI ZSEBKÖNYV. I. KÖTET.

Tartalom.

1. A pragmatica sanctio.	és felirati indítványai, az 1861
2. Az 1790—1. magyar országgyűlésnek 10. és 12. törvényczikkei.	július 27-ki leirat, és az országgyűlés feloszlata
3. Az 1791. erdélyi országgyűlésnek 6. törvényczikke.	9. Az 1861. nov. 5-ki királyi leirat.
4. Az 1848-ki magyarországi törvények.	10. Az 1865. erdélyi országgyűlés egybehívása
5. Erdély uniótörvénye s az unió szentesítése.	11. Az 1865. magyar országgyűlés egybehívása.
6. Az 1860. octoberi diploma.	12. A septemberi manifestum.
7. Az 1861. februári alkotmány.	13. Császári pátenis 1865. septemb. 20-káról.
8. Az 1861. magyar országgyűlés egybehívása, Deák F. beszédjei	Függelék. A pragmatica sanctio Erdélyben.

II. KÖTET.

okmányrészek az 1865-66 é. magyar országgyűlés első korszakából.

Tartalom.

1. Ö Felségének a magyar országgyűlést megnyitó trónbeszéde.	10. A magyar országgyűlés választásfelirata az 1866. március 3-ki kir. leiratára.
2. Az 1865. december hó 25-diki királyi leirat.	11. A képviselőház codificationalis bizottmánya albizottmányának munkálata.
3. Képviselőház választásfelirata a trónbeszédré	12. A horvátügyi országos küldöttség jelentése.
4. Deák Ferencz beszéde a képviselőház február 22-ki ülésében	13. A képviselőház hatvanhetes bizottsága albizottságának jelentése a közös ügyek tárgyában
5. Főrendek választásfelirata a trónbeszédré.	14. A magyar országgyűlést elnapoló kir. leirat
6. Az országgyűlés választásfeliratára leérkezett királyi leirat.	15. Az 1866. november 17-ki kir. leirat.
7. Kir. leirat a horvát-szlavon országgyűlés választásfeliratára.	16. Felirati javaslat a november 17-ki kir. leiratára.
8. A horvát-szlavon országgyűlés által az 1866-ki február 27-ki kir. leirat tárgyában kiküldött bizottmány jelentése.	Függelék. Az 1861-ki horvát-szlavon országgyűlés 42-ik törvényczikke.
9. A horvát szlavon országgyűlést elnapoló kir. leirat.	

Ára egy-gy kötetnek 80 kr. osztr. ért.

Pest, 1867. Nyomatott Kocsi Sándor által (Érkövy, Galgóczy és Kocsi nyomdájában). Haltér és aldunasor sarkán 9. sz.

